

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота бакалавра

за темою: **«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ: ІНСТРУМЕНТИ, ЕФЕКТИВНІСТЬ
ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД»**

Виконав:
студент групи ПУ21-1
спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Сипало В.В.

Керівник к.держ.упр., доц. Шевченко Н.І.

Рецензент к.держ.упр., доц. Корягіна Т.В.

5. Перелік графічного матеріалу Таблиці і рисунки, що відображали б сутність та завдання зовнішньоторгівельної діяльності у науковій та нормативно-правовій літературі, її властивості та класифікацію, методи та інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності; доповнювали статистичними та аналітичними матеріалами практичну частину роботи

6. Дата видачі завдання 27 січня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи *	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Визначення теми кваліфікаційної роботи	20.01.2025	
	Складання змісту роботи, оформлення та затвердження завдання	27.01.2025	
	Опрацювання літературних джерел, нормативних документів	28.01- 20.02.2025	
	Збір та обробка нормативноправових і звітних даних	21.02- 20.03.2025	
	Написання вступу	21.03- 30.03.2025	
	Написання розділу 1	31.03- 10.04.2025	
	Написання розділу 2	11.04- 10.05.2025	
	Підготовка висновків	11.05- 20.05.2025	
	Оформлення роботи	21.05- 05.06.2025	
	Подання на кафедру електронного варіанту роботи	06.06.2025	
	Подання на кафедру кваліфікаційної роботи	11.06.2025	
	Підготовка тексту доповіді і демонстраційного матеріалу	16.06.2025	

Здобувач освіти

(підпис)

Сипало В.В.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Шевченко Н.І.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Супало В.В. **Державна політика регулювання зовнішньої торгівлі: інструменти, ефективність та міжнародний досвід**

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних основ і практичних аспектів державної політики регулювання зовнішньої торгівлі, напрямів її вдосконалення в Україні.

У роботі досліджено особливості формування та реалізації державної політики регулювання зовнішньої торгівлі в умовах євроінтеграційних прагнень України. Проаналізовано ключові інструменти державного впливу на зовнішньоторговельну діяльність, зокрема законодавче, адміністративне та інституційне забезпечення. Окрема увага приділена ефективності застосування цих інструментів в умовах сучасних викликів - війни, економічної нестабільності та необхідності адаптації до стандартів ЄС. У дослідженні використано міжнародний досвід регулювання торгівлі, зокрема країн Європейського Союзу, що дозволяє окреслити перспективні напрями вдосконалення національної торговельної політики. Обґрунтовано важливість диверсифікації торговельних зв'язків, розвитку експортного потенціалу та захисту внутрішнього ринку як пріоритетів державного управління у сфері зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, міжнародна торгівля, регулювання, інструменти впливу, митне регулювання, нетарифне регулювання, міжнародний досвід.

SUMMARY

Sypalo V.V. **Public policy of foreign trade regulation: instruments, efficiency and international experience**

Qualification work for the bachelor's degree in specialty 281 "Public management and administration". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The purpose of the qualification work is to study the theoretical foundations and practical aspects of the state policy of foreign trade regulation, directions of its improvement in Ukraine.

The paper examines the peculiarities of the formation and implementation of the state policy of foreign trade regulation in the context of Ukraine's European integration aspirations. The author analyzes the key instruments of state influence on foreign trade, including legislative, administrative and institutional support. Particular attention is paid to the effectiveness of these instruments in the context of current challenges - war, economic instability and the need to adapt to EU standards. The study uses the international experience of trade regulation, in particular that of the European Union, to identify promising areas for improving national trade policy. The importance of diversification of trade relations, development of export potential and protection of the domestic market as priorities of public administration in the field of foreign trade is substantiated.

Keywords: foreign trade, export, import, international trade, regulation, instruments of influence, customs regulation, non-tariff regulation, international experience

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ	6
1.1. Поняття, сутність та роль зовнішньої торгівлі в економіці держави	6
1.2. Формування та реалізація державної політики регулювання зовнішньої торгівлі	15
1.3. Види та інструменти державної політики у сфері зовнішньої торгівлі	21
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ	26
2.1. Нормативно-правове забезпечення державного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні	26
2.2. Інституційний аналіз регулювання зовнішньої торгівлі в Україні	32
2.3. Структура, динаміка та перспективи зовнішньої торгівлі України	36
2.4. Міжнародний досвід державного регулювання зовнішньої торгівлі та можливості його адаптації в Україні	44
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми дослідження викликана тим, що економічна успішність будь-якої країни ґрунтується на внутрішній і зовнішній торгівлі. Жодна країна світу не змогла створити ефективну економіку та відокремити себе від міжнародної економічної системи. В період активізації глобалізаційних процесів світового господарства посилюється роль торговельно-економічних відносин країни. Саме міжнародна торгівля як форма міжнародних економічних відносин є важливою складовою, збалансуванням економічного зростання, дозволяє підвищити конкурентоспроможність національної економіки, стимулює рівень життя та забезпечує задоволення потреб населення.

В умовах боротьби за незалежність та перемогу над російськими окупантами особливої ваги набуває досягнення соціально-економічної стабільності й національної єдності. Це можливо завдяки впровадженню глибинних внутрішніх реформ, утвердженню демократичних цінностей і верховенства права. Водночас важливим завданням є залучення іноземної валюти й інвестицій, а також модернізація і розвиток національного виробництва. Європейський Союз, зі свого боку, очікує від України приведення законодавства та економічної структури у відповідність до критеріїв і стандартів європейської інтеграції.

Питаннями розвитку зовнішньої торгівлі опікувалась велика кагорта українських науковців. Серед них А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, О.П.Борисенко, Л.М.Пісмаченко, В.В.Ксендзук, Н.Г. Ушакова., І.І. Помінова та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних основ і практичних аспектів державної політики регулювання зовнішньої торгівлі, напрямів її вдосконалення в Україні.

Виходячи із мети, сформовані основні завдання дослідження:

- Визначити поняття, сутність та роль зовнішньої торгівлі в економіці

держави;

- Систематизувати підходи щодо формування та реалізації державної політики регулювання зовнішньої торгівлі;
- Розглянути види та інструменти державної політики у сфері зовнішньої торгівлі;
- Провести аналіз нормативно-правового забезпечення та суб'єктів державного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні;
- Проаналізувати структуру, динаміку та окреслити перспективи зовнішньої торгівлі України;
- Вивчити міжнародний досвід державного регулювання зовнішньої торгівлі та можливості його адаптації в Україні.

Об'єкт дослідження - державна політика у сфері зовнішньої торгівлі як складова економічної політики держави.

Предмет дослідження - інструменти, механізми та ефективність реалізації державної політики регулювання зовнішньої торгівлі в Україні з урахуванням міжнародного досвіду.

При виконанні кваліфікаційної роботи бакалавра на обрану тему використовувались такі методи дослідження, як аналіз і синтез – для вивчення нормативно-правової бази, структурних елементів державної політики у сфері зовнішньої торгівлі, а також узагальнення отриманих результатів; порівняльний метод – для зіставлення досвіду регулювання зовнішньої торгівлі в Україні та інших країнах; системний підхід – для дослідження зовнішньоторговельної політики як складного багаторівневого явища, що включає інституційну, нормативну та економічну складові; статистичний аналіз – для оцінки ефективності реалізації зовнішньоторговельної політики; інституційний аналіз – для вивчення ролі державних органів у формуванні та реалізації політики зовнішньої торгівлі; елементи прогностичного моделювання – для визначення можливих сценаріїв розвитку зовнішньоторговельної політики в умовах євроінтеграції.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, два

розділи (сім підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 52 сторінки. Список використаних джерел містить 60 найменувань, у тому числі 7 іноземною мовою. У роботі вміщено 9 рисунків та 6 таблиць. Положення основного текст доповнює матеріал, викладений у одному додатку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

1.1. Поняття, сутність та роль зовнішньої торгівлі в економіці держави

Зовнішня торгівля є однією з найважливіших форм міжнародних економічних відносин, що відображає процес обміну товарами та послугами між державами. У сучасних умовах глобалізації вона виступає не лише інструментом забезпечення потреб національної економіки, але й чинником економічного зростання, технологічного оновлення та інтеграції у світове господарство.

В економічній літературі зовнішню торгівлю визначають як сукупність торговельних операцій купівлі-продажу товарів і послуг між резидентами та нерезидентами країни, що здійснюється на основі міжнародного поділу праці [24]. Вона охоплює як експорт (вивезення товарів), так і імпорт (ввезення товарів), формуючи торговельний баланс країни, який має безпосередній вплив на платіжний баланс і загальну економічну стабільність.

Сутність зовнішньої торгівлі полягає в тому, що вона забезпечує оптимальне використання національних ресурсів, сприяє зниженню витрат виробництва, розширює асортимент товарів для споживачів, стимулює конкуренцію і підвищення якості продукції. Участь у міжнародній торгівлі дозволяє державам отримувати вигоди від спеціалізації, ефективніше розподіляти ресурси та долучатися до глобальних ланцюгів створення доданої вартості [15].

Зовнішня торгівля також виконує важливу функцію інтеграції національної економіки у світову. Вона впливає на рівень зайнятості, валютні надходження, розвиток суміжних галузей, а також формує умови для інвестиційної привабливості країни [31]. Саме завдяки зовнішній торгівлі

країни отримують доступ до сучасних технологій, нових ринків збуту та ресурсів, що є критично важливим для довгострокового економічного розвитку.

Зовнішня торгівля на сьогоднішній день трансформувалася у важливу галузь економіки країни. Збільшується її вплив на всесвітнє фінансове зростання [17]. Роль зовнішньої торгівлі як одного з основних факторів економічного розвитку країни доведена на теоретичному та емпіричному рівнях і визнана великою кількістю науковців.

Товаропотоки між країнами визначаються багатьма різними чинниками як економічного, так і політичного характеру. Процеси глобалізації, вертикальної спеціалізації країн разом із необхідністю забезпечити ресурси економічного розвитку останнім часом суттєво змінили напрямки товаропотоків у світі. Водночас розширення мережі різних торгових об'єднань, угод та розширення Світової організації торгівлі сприяє розвитку взаємодії між країнами, створюючи додаткові ризики для міжнародної економічної безпеки [30].

На національному рівні міжнародне економічне співробітництво реалізується через зовнішньоекономічну діяльність, яка виступає вагомим чинником підвищення ефективності господарювання як окремих суб'єктів економіки, так і країни в цілому. Як уже зазначалося, у сучасних умовах зовнішньоекономічна взаємодія в різних її формах має важливе значення для розвитку національної економіки, сприяючи забезпеченню сталого економічного зростання, посиленню конкурентного середовища та інтеграції у світову економічну систему.

Ці положення набувають особливої актуальності для України та вітчизняних суб'єктів господарювання. Так, за спостереженнями Ю.О. Гайдученка та Г.М. Гузенка, на сьогодні, в середньому, кожен третій український товар або послуга реалізуються через механізми зовнішньоекономічної діяльності, що зумовлює її значний вплив на національну економіку, темпи й пропорції економічного зростання, формування конкурентного ринкового середовища та перебіг системних трансформацій [7, с. 78].

В умовах воєнного стану активізація зовнішньоекономічної діяльності для багатьох суб'єктів господарювання стала вимушеним засобом адаптації та збереження економічної активності. Як зазначають Т.І. Воскресенська та Б.І. Вінярський, у ситуації функціонування економіки в умовах війни значна частина підприємств була змушена трансформувати свої бізнес-моделі, зокрема через започаткування або розширення зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення подальшого функціонування [5].

Категорія «зовнішньоторгівельна діяльність» є об'єктом ґрунтовного аналізу в межах сучасних юридичних і економічних досліджень. У таблиці 1.1 наведено окремі трактування цього поняття, порівняльний аналіз яких дає змогу всебічно охарактеризувати його юридичну, економічну та соціальну сутність.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «зовнішньоторгівельна діяльність» у науковій та нормативно-правовій літературі

Автор / Джерело	Визначення
Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991)	Зовнішньоторговельна діяльність – це один із видів зовнішньоекономічної діяльності, що включає експорт та імпорт товарів, капіталу, робіт і послуг, що здійснюється на підставі міжнародних договорів та угод.
Козак Ю.Г. (2020)	Зовнішньоторговельна діяльність – це організована система міжнародного обміну товарами та послугами, яка є важливою формою інтеграції національної економіки у світовий ринок і регулюється нормами міжнародного торговельного права.
Савченко В.Ф. (2021)	Зовнішньоторговельна діяльність – це сукупність процесів купівлі-продажу товарів і послуг між резидентами та нерезидентами, яка здійснюється відповідно до законодавства та міжнародних норм, і є основною формою економічної взаємодії між країнами.
Мочерний С.В. (2019)	Зовнішньоторговельна діяльність – це система економічних зв'язків між країнами, яка відображає переміщення товарів і послуг через національні кордони з метою отримання вигоди.
Балабанов І.Т. (2021)	Зовнішньоторговельна діяльність – це форма міжнародного обміну, що охоплює операції з експорту та імпорту товарів, робіт і послуг, регламентована правовими нормами та економічною доцільністю.

Аналіз різних наукових і нормативно-правових підходів до визначення поняття «зовнішньоторгівельна діяльність» свідчить про багатогранність цієї

категорії. Водночас простежується тісний взаємозв'язок між економічним змістом цієї діяльності та правовими механізмами її реалізації. Таким чином, зовнішньоторгівельна діяльність виступає не лише інструментом інтеграції національного господарства у світову економіку, а й важливою складовою національної економічної політики.

Світогосподарські зв'язки реалізуються на світовому ринку, який є сферою усталених міжнародних економічних відносин. Вони проявляються на світовому ринку через основні форми МЕВ – міжнародну торгівлю, основу якої становить зовнішня торгівля окремих країн, міжнародну міграцію робочої сили, міжнародний рух капіталу, а також валютно–кредитні відносини. Дані форми пов'язані між собою, впливають одна на одну, створюючи додаткові стимули для взаємного розвитку та єдину злагоджену систему. Так, наприклад, торгівля створює умови для міжнародного інвестування, а переміщення капіталу, в свою чергу, надає стимул для утворення нових торговельних зв'язків та міграції робочої сили. Отож, основою і центральною ланкою світогосподарських зв'язків завжди була і є міжнародна торгівля країн.

Зовнішня і міжнародна торгівля, незважаючи на свою близькість, є різними поняттями. Зовнішня торгівля – це специфічний сектор економіки окремої держави, суб'єктами якого сьогодні є підприємницькі структури, пов'язані з реалізацією товарів (послуг, ідей) на зарубіжних ринках і частини зарубіжного товару на національному ринку. Міжнародна торгівля – специфічна сфера, що об'єднує зовнішньоторговельні сектори національних економік. Вона пов'язана з світовим ринком і регулюється міжнародними економічними організаціями. Зовнішня торгівля товарами була історично першою і до певного часу головною сферою міжнародних економічних відносин. Сьогодні вона становить 80% усіх міжнародних відносин. [48]

Міжнародна торгівля відіграє ключову роль у формуванні та розвитку національної економіки, забезпечуючи її інтеграцію у глобальний економічний простір. Вона виконує низку критично важливих функцій:

По-перше, міжнародна торгівля сприяє розширенню національної

ресурсної бази, дозволяючи країнам отримувати доступ до ресурсів, які є дефіцитними або відсутніми в межах власної території[16].

По-друге, вона сприяє зростанню місткості внутрішнього ринку та інтеграції національної економіки зі світовим ринком, що відкриває нові можливості для збуту продукції та отримання сучасних технологій [1]

По-третє, участь у зовнішній торгівлі дозволяє країнам долати обмеження, пов'язані з національною кривою виробничих можливостей, через нарощення обсягів виробництва й оптимізацію розподілу ресурсів [29]

По-четверте, міжнародна торгівля забезпечує формування додаткового доходу шляхом використання переваг у різниці між національними та інтернаціональними витратами виробництва, що підвищує загальну економічну ефективність [19]/

По-п'яте, вона стимулює розвиток міжнародної спеціалізації, що, у свою чергу, сприяє зростанню продуктивності праці та підвищенню конкурентоспроможності національних виробників [45]

Крім того, зовнішня торгівля є важливим чинником поширення інновацій, технологічного прогресу та підвищення якості продукції через конкуренцію і трансфер знань. Усі держави світу, незалежно від рівня економічного розвитку, у тій чи іншій мірі залежать від зовнішньоторговельної діяльності та виступають суб'єктами міжнародної торгівлі. Це обумовлює її стратегічне значення для забезпечення сталого економічного зростання, підвищення добробуту населення та підтримання макроекономічної стабільності [60]

Підходи різних науковців до визначення поняття «міжнародна торгівля» надано в табл. 1.2

Таблиця 1.2

Наукові підходи до трактування поняття «міжнародна торгівля»

Автор і джерело	Підхід до визначення
Сміт А. «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776)	Міжнародна торгівля – це процес обміну товарами та послугами між різними країнами. Вона дозволяє кожній країні спеціалізуватися на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з найменшими витратами, та обмінювати їх на товари, які виробляються в інших країнах з меншими витратами

Рікардо Д. «Принципи політичної економії та оподаткування» (1817)	Міжнародна торгівля базується на принципі порівняльних переваг, коли країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, де вони мають відносну перевагу, і торгують ними з іншими країнам
Кругман П., і Обстфельд М. «Міжнародна економіка: теорія та політика» (1988)	Міжнародна торгівля – це обмін товарами та послугами між країнами, що виникає внаслідок різниць у технологіях, ресурсах, споживчих вподобаннях і політиці. Вона сприяє економічному зростанню, ефективності та конкуренції
Мілль Дж. С. «Принципи політичної економії» (1848)	Міжнародна торгівля – це форма економічної діяльності, при якій країни обмінюються продуктами своїх національних економік. Вона базується на принципах вигоди від обміну та економії від масштабів
Гекшер Е., Олін Б. «Гекшер–Олінська теорія міжнародної торгівлі» (1933)	Міжнародна торгівля – це процес обміну товарами та послугами між країнами, який зумовлений різницею у забезпеченості ресурсами та технологіями. Вона дозволяє країнам отримувати вигоди від спеціалізації та торгівлі
Самуельсон П., Нордгаус В. «Економіка» (1948)	Міжнародна торгівля дозволяє країнам обмінюватися продуктами та послугами, що призводить до підвищення ефективності, зростання економічного добробуту та розширення ринку. Вона базується на принципах абсолютних та порівняльних переваг

Джерело: складено автором на основі [58].

Зовнішня торгівля товарами і послугами є частиною міжнародної торгівлі та являє собою специфічну форму обміну товарами і послугами між продавцями та покупцями різних країн.

У широкому розумінні, зовнішня торгівля – це сукупність процесів, пов'язаних з експортом та імпортом товарів і послуг, які здійснюються між країнами відповідно до міжнародних угод і норм. Основними елементами зовнішньої торгівлі є:

- експорт – продаж товарів і послуг за кордон;
- імпорт – придбання товарів і послуг з-за кордону;
- торговельний баланс – співвідношення між експортом та імпортом;
- зовнішньоторговельна політика – сукупність заходів державного регулювання зовнішньої торгівлі.
- Значення зовнішньої торгівлі в сучасній економіці охоплює низку

важливих функцій:

- Економічна – торгівля сприяє зростанню ВВП, збільшенню валютних надходжень, створенню нових робочих місць.
- Інноваційна – імпорт сучасних технологій та капіталу прискорює модернізацію виробництва.
- Інтеграційна – зовнішня торгівля забезпечує інтеграцію національної економіки у світову систему.
- Регуляторна – торгівля впливає на структурні зміни в економіці, сприяє розвитку конкурентоспроможності.
- Соціальна – розширення асортименту товарів на внутрішньому ринку сприяє зростанню рівня життя населення.

Зовнішня торгівля також виконує стратегічну функцію, виступаючи інструментом реалізації геоекономічних інтересів держави.

Роль зовнішньої торгівлі в економіці держави надано на рисунку 1.1.

Рис. 1.1. Роль зовнішньої торгівлі в економіці держави

Джерело: складено автором

Зовнішня торгівля - це відносини між суб'єктами ЗЕД з приводу купівлі-продажу товарів, капіталів, робочої сили та послуг. Конкретний зміст зовнішньої торгівлі знаходить свій прояв у діяльності різних суб'єктів світового

господарства.

По критерію суб'єктів, що здійснюють зовнішньоторговельні операції можна виділити:

1. Зовнішня торгівля держави – це сукупність експортно-імпортних операцій окремої країни, тобто операцій купівлі – продажу товарами та послугами з боку однієї країни іншій країні.

2. Зовнішня торгівля окремих суб'єктів ЗЕД - це сукупність експортноімпортних операцій, який здійснює кожний з них окремо, не країна в загальному, а окремий її суб'єкт тієї чи іншої галузі [48].

Зовнішня торгівля країни характеризується певними показниками. По критерію обсягу зовнішньої торгівлі суб'єктів ЗЕД виділяють:

- Експорт – це продаж товарів за державний кордон, в іншу країну та їх переміщення через митний кордон країни – місце знаходження експортера – країни, яка продає товар. Може вимірюватись як кількістю коштів, так і кількістю реалізованої продукції. До експорту може також належати продаж товарів та послуг іноземним резидентам без їхнього вивезення за кордон країни-продавця, експортера.

- Реекспорт – це продаж товарів, які швидше були завезені на територію країни з іншої країни, але тепер вони підлягають повторному продажу. Обсяг реекспортованих товарів включається до складу експорту і обліковується як експорт

- Імпорт суб'єктів ЗЕД – це купівля товарів у іноземних суб'єктів та їх ввезення на територію країни-імпортера, включаючи закупку товарів, які призначені для особистого споживання національними організаціями та відомствами, що знаходяться за кордоном країни-імпортера. Імпорт розраховується як і у вартісних, так і у кількісних одиницях.

- Реімпорт суб'єктів ЗЕД – це імпорт товарів, які раніше вивозилися із країни і не підлягали переробці.

- Зовнішньоторговельний оборот суб'єктів ЗЕД – показник, який характеризує обсяг зовнішньої торгівлі країни, тобто це сума експорту та

імпорту за певний проміжок часу, зазвичай розраховується за 1 рік.

- Фізичний обсяг зовнішньої торгівлі суб'єктів ЗЕД – оцінка експорту або імпорту товарів у незмінних цінах одного періоду (як правило, року) для отримання інформації щодо руху товарної маси без впливу коливання цін.

- Генеральна торгівля суб'єктів ЗЕД – прийняте у світі позначення зовнішньоторговельного обігу з урахуванням вартості транзитних товарів. Показує загальне зовнішнє ввезення, вивезення та транзиту товарів, тобто розраховується як сума експорту, імпорту та транзиту.

- Спеціальна торгівля – це чистий зовнішньоторговельний оборот, тобто товари та послуги які були остаточно вивезені(експортовані) та ввезені, які не підлягають реекспорту та реімпорту.

У результаті проведеного теоретичного аналізу поняття, сутності та ролі зовнішньої торгівлі встановлено, що зовнішня торгівля є провідною формою міжнародних економічних зв'язків, яка забезпечує обмін товарами, послугами та технологіями між країнами. Вона є важливим чинником економічного розвитку, сприяє ефективному розміщенню ресурсів, спеціалізації, розширенню внутрішнього ринку та зростанню національного доходу.

Зовнішня торгівля відіграє ключову роль у формуванні конкурентного середовища, модернізації національного виробництва, залученні іноземних інвестицій та інтеграції держави у світову економіку. Її значення особливо зростає в умовах глобалізації та відкритості національних економік.

Проаналізовані наукові підходи дозволяють стверджувати, що зовнішня торгівля не лише виконує функцію міжнародного обміну, а й виступає важливим інструментом державного регулювання економічної політики, підтримки макроекономічної стабільності та розвитку експортного потенціалу.

Таким чином, зовнішня торгівля є однією з базових передумов забезпечення сталого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та поглиблення міжнародного співробітництва.

1.2. Формування та реалізація державної політики регулювання зовнішньої торгівлі

Зовнішньоторговельна політика держави є важливим інструментом макроекономічного регулювання, що визначає напрям, форми та засоби участі країни у світовій економіці. Її ефективність безпосередньо впливає на конкурентоспроможність національного виробника, стабільність торговельного балансу, валютну позицію країни та рівень інтеграції до глобальних економічних процесів.

У межах загальної зовнішньоекономічної політики держава реалізує низку напрямів регулювання, які охоплюють такі складові:

а) Зовнішньоторговельна політика – діяльність держави, спрямована на регулювання експортно-імпортних операцій, що здійснюються у межах міжнародної торгівлі.

б) Політика стимулювання експорту – комплекс заходів, спрямованих на просування на зовнішні ринки продукції, у виробництві якої країна має конкурентні переваги. Така політика сприяє зростанню конкурентоспроможності національних виробників, розширенню обсягів серійного виробництва та активізації експортного потенціалу.

в) Політика регулювання руху капіталу – охоплює заходи щодо управління потоками експорту та імпорту капіталу. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується активною участю все більшої кількості країн у глобальному русі капіталів, причому багато з них одночасно виступають як імпортерами, так і експортерами інвестицій.

г) Валютна політика – система заходів, що забезпечує економічну стабільність держави шляхом впливу на валютний курс, валютні операції та механізми обміну, формуючи основу для ефективного функціонування зовнішньоекономічних відносин.

д) Митна політика – це сукупність заходів, що застосовуються для ефективного використання інструментів митного контролю і регулювання

зовнішньої торгівлі. Вона спрямована на захист внутрішнього ринку, забезпечення торговельно-політичних інтересів та стимулювання розвитку національної економіки.

е) Політика вільної торгівлі (free trade) – орієнтована на мінімізацію державного втручання у міжнародну торгівлю. Така політика передбачає, що державні органи, зокрема митні служби, здійснюють переважно функцію реєстрації товарів, що перетинають державний кордон. Ціни при цьому формуються виключно на основі попиту та пропозиції на світовому ринку.

є) Політика протекціонізму (protectionism) – спрямована на захист національного виробника від іноземної конкуренції шляхом використання тарифних (мит) і нетарифних (адміністративних) інструментів. У ринкових умовах ця політика реалізується через систему державного економічного регулювання (рис 1.2)

Рис.1.2. Напрями державного регулювання зовнішньоекономічної політики

Державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності полягає у цілеспрямованому впливі органів державної влади на підприємницьку активність у сфері міжнародної торгівлі за допомогою переважно економічних інструментів. Основна його мета – усунення суперечностей в умовах функціонування вільного ринку та вирішення стратегічних економічних

завдань.

На основі аналізу основних типів державної зовнішньоторговельної політики, що сформувалися в ході історичного розвитку міжнародної торгівлі, запропоновано доповнити існуючу класифікацію з урахуванням актуальних умов функціонування національних економічних систем. Це дозволяє обґрунтувати потенційні напрями вдосконалення державного регулювання зовнішньоторговельних відносин в Україні.

На рисунку 1.3 подано розширений перелік класифікаційних ознак і відповідних їхніх видів, що відображають різноманітні характеристики державної зовнішньоторговельної політики. Такий підхід є основою для побудови комплексної системи державного управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Рис. 1.3. Державна зовнішньоторговельна політика: властивості та напрями розвитку [21]

У додатку А наведено детальну характеристику виділених типів зовнішньоторговельної політики держави.

Серед стратегічних напрямів державної політики провідне місце посідає експортна політика, ефективна реалізація якої сприяє зростанню добробуту населення та стимулює економічний розвиток. У науковій літературі існує кілька підходів до визначення поняття «експортна політика». Так, Д. Росаті [57] розглядає його у двох вимірах: по-перше, як систему заходів держави, спрямованих на підтримку та стимулювання експорту, а також отримання максимальних переваг від участі у міжнародній торгівлі; по-друге, як інструмент прискорення сталого економічного розвитку країни через експортну активність.

Механізм зовнішньоекономічної політики держави – сукупність правових, фінансово-економічних і організаційно-управлінських форм, методів та інструментів, за допомогою яких держава стимулює, координує і регламентує діяльність суб'єктів у сфері зовнішньоекономічних зв'язків відповідно до цілей та завдань

Визначаючи поняття зовнішньоторговельної політики, науковці підкреслюють, що вона репрезентує сукупність заходів, інструментів і механізмів державного впливу на зовнішньоекономічну діяльність у сфері обміну товарами та послугами між резидентами й нерезидентами [16, с. 214].

До ключових властивостей державної зовнішньоторговельної політики належать такі:

- Комплексність. Політика охоплює весь спектр інструментів – тарифних, нетарифних, валютно-кредитних, інституційно-правових та організаційних. Вона реалізується в межах узгоджених стратегій розвитку експорту, імпортозаміщення та зовнішньоекономічної безпеки.

- Гнучкість. В умовах динамічного змінення глобального ринку зовнішньоторговельна політика повинна адаптуватися до викликів – коливань цін, логістичних збоїв, санкційного тиску чи торговельних воєн. Наприклад, у період світової пандемії COVID-19 країни активно корегували імпортно-

експортні пріоритети.

- Селективність (вибірковість). Державна політика вибірково підтримує окремі галузі чи сегменти економіки, які мають стратегічне значення або високий потенціал доданої вартості – наприклад, високотехнологічний сектор, агропромисловий комплекс, військово-промисловий комплекс.

- Системність. Ефективна торгова політика узгоджується з іншими напрямками економічної політики держави – фіскальною, монетарною, інноваційною, регіональною. Її формування вимагає інституційної узгодженості між різними органами влади (Мінекономіки, Митною службою, Нацбанком тощо).

Спрямованість на інтеграцію. Сучасна зовнішньоторговельна політика орієнтується на розширення присутності на зовнішніх ринках, участь у міжнародних торговельних блоках і підписання угод про вільну торгівлю. В умовах глобалізації політика повинна гармонізуватися з правилами СОТ, нормами Угоди про асоціацію з ЄС тощо [45].

Безпековий вимір. Зовнішньоторговельна політика є інструментом економічної безпеки, зокрема у контексті санкційної політики, контролю за критичним імпортом (енергоносії, ліки, військові товари), а також обмеження експорту чутливих технологій [45].

Згідно ст. 380 ГК державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності спрямовується на захист економічних інтересів України, прав і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, створення рівних умов для розвитку усіх видів підприємництва у сфері зовнішньоекономічних стосунків і використання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності доходів і інвестицій, заохочення конкуренції і обмеження монополізму суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності.[8]

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування не мають права втручатися в оперативну діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, окрім випадків передбачених законом.

Перелік і повноваження органів державної влади, що здійснюють регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також форми її державного регулювання і контролю визначаються Господарським кодексом, законом про зовнішньоекономічну діяльність, іншими законами.

Відповідно до ст. 8 Закону «Про зовнішньоекономічну діяльність» державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинне забезпечувати наступні завдання:

- захист економічних інтересів України і законних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- створення рівних можливостей для суб'єктів ЗЕД розвивати усі види підприємницької діяльності незалежно від форм власності і усі напрями використання доходів і здійснення інвестицій;
- заохочення конкуренції і ліквідацію монополізму у ЗЕД.[41]

Державна зовнішньоторговельна політика характеризується множинністю можливих підходів щодо вибору найбільш оптимальних та доцільних умов її формування і реалізації, що відповідають національним інтересам та специфіці економічного розвитку. Аналіз історичних етапів становлення механізмів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні свідчить про наявність суттєвих розбіжностей та неузгодженостей у порівнянні з еволюцією міжнародної торговельної політики.

Зокрема, у світовій практиці (особливо в європейських країнах) простежується послідовність переходів між основними концептуальними моделями регулювання зовнішньої торгівлі - від меркантилізму до економічного лібералізму, далі до протекціонізму, потім - до фази ліберальної глобалізації, і, зрештою, до сучасного неопротекціонізму. Натомість в Україні, починаючи з моменту зародження зовнішньоекономічних відносин і до здобуття незалежності, домінував саме протекціоністський підхід до державного управління торгівлею.

Ця однобічна орієнтація значною мірою визначила специфіку сучасної зовнішньоторговельної політики України. Вона стала чинником, що сприяв

збереженню сировинної структури експорту, підвищенню залежності внутрішнього ринку від імпоротної продукції, а також ускладнив формування системного механізму державного регулювання у контексті інтеграції до глобальної ліберальної економіки.

Отже, формування та реалізація державної політики у відповідній сфері передбачає доцільне й обґрунтоване втручання держави в економічні процеси з метою побудови ефективної системи підтримки зовнішньоторговельної діяльності. Досягнення цієї мети можливе лише за умови наявності стратегічного планування та чіткого концептуального підходу до державного управління, що й становить сутність державної економічної політики загалом, а також її складової — політики у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

1.3. Види та інструменти державної політики у сфері зовнішньої торгівлі

Державна політика у сфері зовнішньої торгівлі відіграє вирішальну роль у формуванні сприятливого середовища для інтеграції національної економіки у світовий ринок. Вона спрямована на забезпечення торговельного балансу, стимулювання експорту, захист внутрішнього виробника, а також диверсифікацію зовнішньоекономічних зв'язків.

Аналіз тенденцій історичного розвитку та змін в процесі формування і реалізації державної зовнішньоторговельної політики показав, що можна виокремити два основні види політики щодо державного управління зовнішньоторговельними відносинами країни. Зокрема, до них відносяться: лібералізм та протекціонізм. Однак, крім цього, існує безліч їх модифікацій, які мають більше чи менше переважання одного з виду політики [21, ст. 61].

Струк О.І., аналізуючи два основних види зовнішньоторговельної політики: вільну торгівлю (лібералізаційна, фритредерство) та протекціонізм, відповідно до таких її ознак, як рівень та кількість обмежень і характер

взаємодії з іншими торговельними політиками ідентифікує «такі національні моделі регулювання експорту: активно-лібералізаційна (АЛ), активно-протекціоністська (АП), пасивно-лібералізаційна (ПЛ) і пасивно-протекціоністська (ПП)» [46].

Письмаченко Л.М. називає зовнішньоекономічну політику складною агрегованою економічною категорією [33], що складається із специфічних окремих елементів, що наведено на рис.1.4.

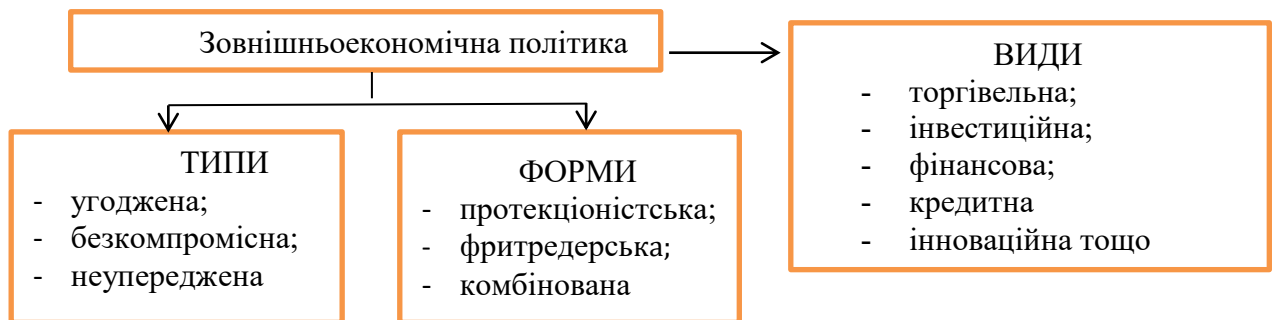

Рис. 1.4. Класифікаційні ознаки зовнішньоекономічної політики за Письмаченко Л.М. [33]

Інструменти торговельної політики поділяються на тарифні та нетарифні, а також інституційно-фінансові. Їх використання обумовлюється рівнем економічного розвитку країни, її позицією в міжнародному поділі праці та стратегічними національними інтересами.

Методи та інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності за Міщенко Д.А та Міщенко Л.О., які виділяють дві групи методів – тарифні і нетарифні, надано на рисунку 1.5.

Серед класичних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі слід виділити митні тарифи – систематизований перелік митних зборів, що застосовуються до товарів під час імпорту (а іноді й експорту). Мито, як форма податку, справляється при перетині товаром митного кордону і впливає на його кінцеву вартість, а отже – і на структуру зовнішньоторговельного обігу. Завдяки цьому митний тариф слугує ефективним інструментом захисту

внутрішнього ринку [3].

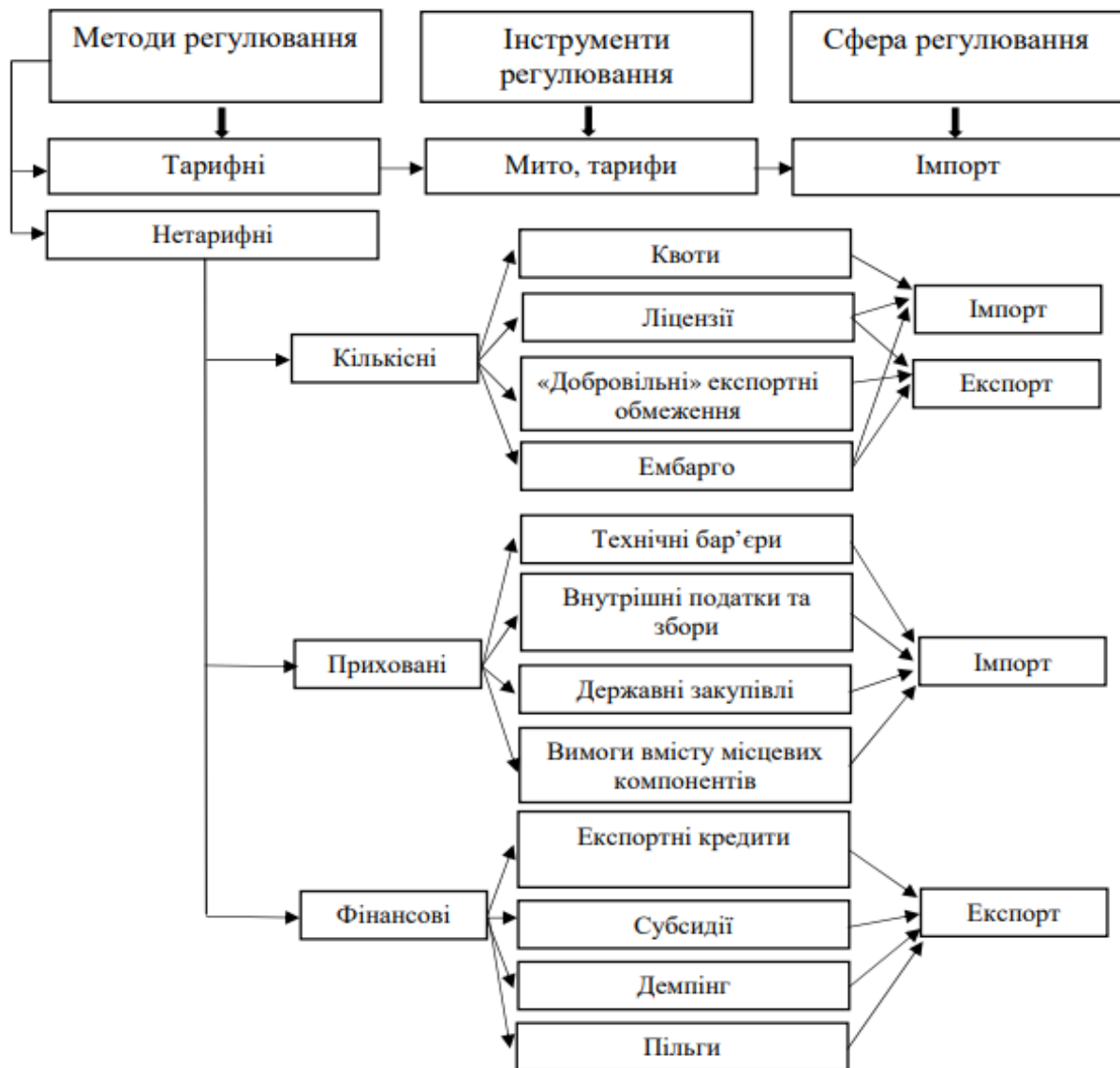

Рис. 1.5. Методи та інструменти регулювання зовнішньоекономічної діяльності [28]

Митно-тарифне регулювання реалізується відповідно до основних принципів зовнішньоторговельної політики: протекціоністського (захист внутрішнього ринку), фіскального (поповнення державного бюджету), ліберально-преференційного (створення пільгових умов для окремих видів імпорту чи експорту).

Тарифні інструменти включають встановлення мит на імпортовані товари. Види мит: адвалорні, специфічні та комбіновані. Основна мета - захист

внутрішнього виробника, наповнення бюджету та регулювання обсягів імпорту. [16].

Нетарифні методи являють собою обмеження, що не пов'язані безпосередньо з митними платежами. Серед них виділяють:

- Квотування – встановлення кількісних обмежень на імпорт або експорт певних товарів;
- Ліцензування – дозвільна система регулювання експорту або імпорту;
- Технічні, санітарні та фітосанітарні стандарти – встановлюються для захисту здоров'я населення або довкілля, але можуть виконувати і протекціоністську функцію [45].

Третьою групою інструментів, що формують зовнішньоторгівельну політику та сприяють розвитку експорту є фінансово-кредитні заходи. Так, Крупка М.І. виділяє експортне кредитування; субсидії експортерам, податкові пільги та фінансування участі у виставках та ярмарках [19].

Інформацію, яка відображає основні інструменти державної політики у сфері зовнішньої торгівлі, їхню мету, приклади застосування та потенційні ризики, надано в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика основних інструментів зовнішньоторгівельної політики держави

Тип інструменту	Мета застосування	Приклади	Потенційні ризики / наслідки
Тарифні (митні)	Захист внутрішнього ринку, регулювання імпорту	Встановлення ввізних мит на продукти з низькою локалізацією	Підвищення цін, зниження конкуренції
Квотування	Обмеження імпорту/експорту певних товарів	Обмеження імпорту аграрної продукції	Дефіцит товарів, порушення зобов'язань у межах СОТ
Ліцензування	Контроль за рухом стратегічних товарів	Видача ліцензій на експорт військової техніки	Корупційні ризики, уповільнення торгівлі
Санітарні та технічні стандарти	Захист здоров'я споживачів, довкілля	Сертифікація продуктів харчування, екологічні вимоги	Можуть бути прихованими бар'єрами для торгівлі
Субсидії	Підтримка експортерів, зниження собівартості продукції	Часткове відшкодування витрат на логістику або страхування	Звинувачення у демпінгу, торгові суперечки

Податкові пільги	Стимулювання експорту	Скасування ПДВ на експортні операції	Втрата бюджетних надходжень
Експортне кредитування	Розширення доступу підприємств до зовнішніх ринків	Надання державних гарантій та позик експортерам	Боргові ризики, недоотримання повернення коштів
Інституційна підтримка	Координація політики, укладення угод, просування експорту	Діяльність Експортно-кредитного агентства України	Недостатня ефективність, дублювання повноважень

Україна, як член Світової організації торгівлі (СОТ), зобов'язана дотримуватись принципів відкритої торгівлі. Проте вона зберігає низку інструментів захисту внутрішнього ринку (антидемпінгові мита, технічне регулювання, підтримка експорту в рамках стратегій індустріалізації).

Комплексне використання тарифних, нетарифних і фінансово-організаційних інструментів зовнішньоторговельної політики дозволяє державі забезпечувати економічну безпеку, підтримувати експортноорієнтовані галузі, адаптуватися до змін міжнародної кон'юнктури та підвищувати конкурентоспроможність національної продукції на зовнішніх ринках.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОЇ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

2.1 Нормативно-правове забезпечення державного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні

Ефективне функціонування зовнішньої торгівлі як одного з ключових секторів національної економіки неможливе без належної нормативно–правової бази та узгодженої інституційної структури. В умовах глобалізації та зростання взаємозалежності національних економік особливої актуальності набуває формування прозорої, стабільної та передбачуваної системи державного регулювання зовнішньоторговельних відносин, яка відповідає як внутрішнім цілям економічного розвитку, так і міжнародним зобов’язанням.

На сьогодні в Україні вже сформована розвинена нормативно–правова база регулювання зовнішньої торгівлі на різних рівнях: міжнародному, національному та регіональному. Схематично її надано на рис. 2.1.

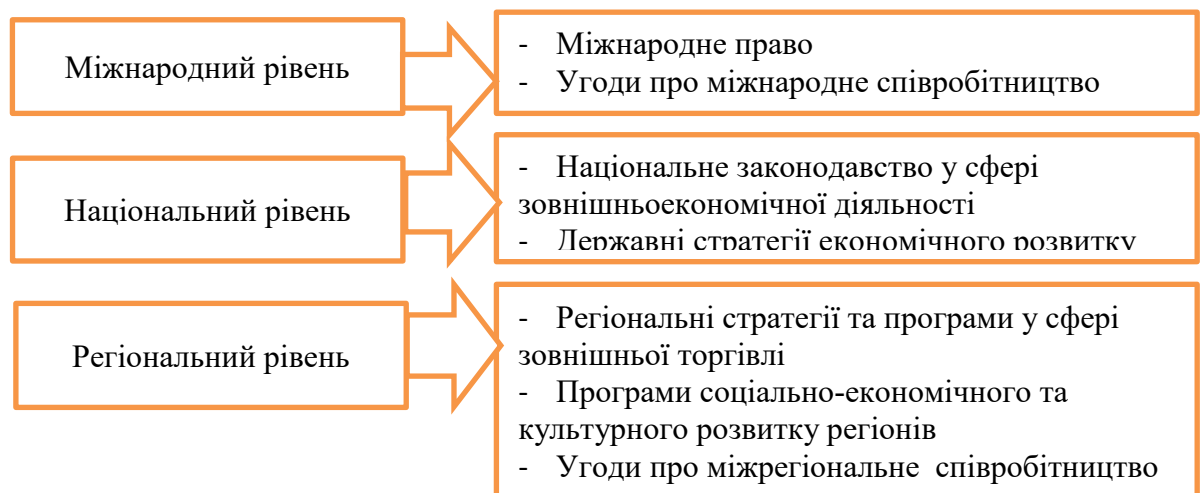

Рис. 2.1. Нормативно-правова база зовнішньоторгівельної діяльності

Джерело: побудовано автором

Законодавче поле зовнішньої торгівлі в Україні формується на

багаторівневій основі, включаючи Конституцію України, закони, підзаконні нормативно–правові акти, міжнародні договори, а також регламенти і директиви, які імплементуються в рамках Угоди про асоціацію з ЄС.

Законодавство України з питань митної справи складається з Конституції України, Митного Кодексу, інших законів України, що регулюють питання, зазначені у статті 7 Митного Кодексу (порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності митних органів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики, становлять митну справу), з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з нормативно–правових актів, виданих на основі та на виконання Митного Кодексу та інших законодавчих актів[25].

Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним Кодексом, Податковим кодексом України та іншими законами України з питань оподаткування.

ЗЕД в Україні регулюють за допомогою:

- Законів України і передбачених ними актів митного (тарифного) і немитного регулювання, які видають державні органи України в межах їхньої компетенції;
- економічних методів оперативного регулювання (валютно–фінансових, кредитних та інших) у межах законів України;
- рішень недержавних органів управління, які приймають згідно з їхніми статутними документами у межах законів України;
- договорів, укладених суб'єктами ЗЕД, які не суперечать законам

України.

Ключовим законодавчим актом, що регулює основи здійснення зовнішньоекономічної діяльності, є Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959–ХІІ. У ньому визначено принципи свободи зовнішньоекономічного підприємництва, рівність усіх суб'єктів господарювання, суверенітет у здійсненні зовнішньої торгівлі, а також механізми державного контролю та відповідальності [41].

З метою формування раціональної структури експорту деяких видів товару і захисту внутрішнього ринку відповідно до ст.16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» і Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.95 р. встановлений режим ліцензування і квотування. Згідно ст. 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» ліцензування і квотування експорту і імпорту вводяться Україною в наступних випадках:

1) у разі різкого погіршення розрахункового балансу України, якщо негативне сальдо його перевищує на відповідну дату 25% від загальної суми валютних вимог України;

2) у разі досягнення встановленого Верховною Радою України рівня зовнішньої заборгованості;

3) у разі значного порушення рівноваги по певних товарах на внутрішньому ринку України (особливо по сільськогосподарській продукції, продуктам рибальства, продукції харчової промисловості і промисловим товарам народного споживання першої необхідності);

4) при необхідності забезпечити певні пропорції між імпортною і вітчизняною сировиною у виробництві; при необхідності здійснення заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав;

5) при порушенні суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності, правових норм цієї діяльності, встановлених цим Законом(вводиться як санкція режим ліцензування);

6) відповідно до міжнародних торгових угод, які укладає або до яких приєднується Україна(вводиться режим квотування) [26].

Разом із загальними правилами ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій існують і спеціальні Правила, такі, що регулюють ліцензування експорту(імпорту) окремих видів товарів або в певні країни.

До числа засобів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, постійно вживаних державою, відносяться митно-тарифні засоби, тобто стягування митних зборів (митний тариф, інші податки на імпорту і експорт), а також квотування, ліцензування і застосування інших, нетарифних засобів.

Певні групи товарів можна експортувати в Європейський Союз без сплати мита або з його сплатою за пільговою ставкою. Такі пільги відомі як тарифні квоти, які визначають обсяг товару певної групи, що може бути ввезений на територію ЄС за пільговою або нульовою ставкою податку.

ЄС є нашим найбільшим партнером: 63% експорту відбувається саме до країн Євросоюзу. З цієї причини у 2017 році набрала чинності Угода про асоціацію між Україною та ЄС, яка передбачила створення зони вільної торгівлі, поступове зниження ставок ввізного мита, скасування ставок мита на певні товари та зниження нетарифних обмежень.

У 2021 році Мінекономіки опублікувало роз'яснення щодо квот на експорт в ЄС. Згідно з ним, Євросоюз встановив квоти для 36 видів товарів, серед яких: яловичина; свинина; м'ясо птиці; часник; овес; крохмалі; томати; яйця; солод; пшениця тощо [27]

Постановою КМУ від 24 грудня 2024 р. № 1481 Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорту яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2025 рік. Уряд затвердив ліцензування та квотування експорту: золота, срібла та брухту дорогоцінних металів; коксівного вугілля (тільки марки «К»); мазуту; природного газу українського походження. Урядова постанова також продовжує на 2025 рік ліцензування експорту окремих видів агропродукції (зернові та олійні) до Республіки Болгарія, Румунії, Словацької Республіки, Угорщини та Республіки Польща. А в межах раніше визначеної

квоти встановлюється режим ліцензування та квотування експорту цукру та м'яса птиці до країн ЄС [40].

Квоти на експорт видаються за двома принципами – «перший прийшов – перший обслуговується», коли залишки квот надаються тим, хто першим встиг вивезти товар, а також через імпорتنі ліцензії на окремі групи товарів. Інформація про залишки квот публікується на сайті Єврокомісії.

Існують й додаткові преференції для важливих в ЄС груп товарів, серед яких м'ясо свинини, м'ясо птиці, гриби, яйця та альбуміни. Це означає, що після вичерпання квоти встановлюється додатковий обсяг товару, який все ще можна ввезти без сплати мита: наприклад, якщо за період ввозиться понад 500 тонн грибів, додатково після цього можна експортувати ще 500 тонн цього продукту.

Щоб скористатись преференціями, товар має відповідати нормам Регіональної конвенції про преференційні правила походження (Конвенція ПЄМ). Для підтвердження преференційного походження продукт повинен мати сертифікат EUR.1 (якщо його загальна вартість перевищує 6 тисяч євро). Видають цей сертифікат митні органи безоплатно[27].

Важливо: 4 червня 2022 року, як знак підтримки України після початку повномасштабної війни, Євросоюз ухвалив Регламент Європейського Парламенту та Ради №2022/870, яким скасував ввізне мито на ВСІ українські товари. Це рішення доповнює можливості, які мають українські експортери відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Рішення мало тимчасовий характер, однак станом на травень 2025 року, Регламент все ще діє. Головні вимоги ЄС:

- дотримання Україною вимог щодо походження товарів і відповідних процедур;
- заборона встановлення нових обмежень на імпорт товарів з ЄС в Україну;
- повага України до демократії;
- дотримання прав і свобод людини, верховенство права;

– боротьба з корупцією.

Наразі дію умов подовжень до 5 червня 2025 року. Водночас ЄС залишає за собою право на відновлення мита в разі, якщо обсяги експорту з України суттєво перевищать кількість ввезених у 2022 та 2023 роках товарів.

Законом України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» від 20.12.2016 № 1792–VIII визначено засади державної підтримки експортної діяльності шляхом страхування, перестрахування, гарантування, часткової компенсації відсоткової ставки за експортними кредитами з метою створення умов для здійснення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження на зовнішні ринки, забезпечення захисту українських експортерів від ризиків неплатежів та фінансових втрат і підвищення конкурентоспроможності українських виробників на світових ринках [44].

Запровадження механізмів захисту інтересів національного товаровиробника регулюються засади і порядок порушення та проведення спеціальних розслідувань фактів зростання імпорту в Україну незалежно від країни походження та експорту товару, що заподіює значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди національному товаровиробнику, за результатами яких можуть застосовуватися спеціальні заходи передбачено Законом України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну» від 22.12.1998 №332–XIV[39].

Окрім проаналізованих нами законодавчих актів питання зовнішньоекономічної діяльності також регулюються і такими законами, як: Закон України «Про валюту та валютні операції» [36], Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [38], Закон України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» [42], Закон України «Про режим іноземного інвестування» [43] та іншими нормативноправовими актами.

Законодавець у статті 265 Господарського кодексу України зазначає, що «Сторони для визначення умов договорів поставки мають право

використовувати відомі міжнародні звичаї, рекомендації, правила міжнародних органів та організацій, якщо це не заборонено прямо або у виключній формі цим Кодексом чи законами України». Цю норму можна трактувати як дозвіл на використання означених правил ІНКОТЕРМС, проте прямого законодавчого врегулювання умов, обставин або обмежень використання даних правил в українському законодавстві не існує [8].

2.2. Інституційний аналіз регулювання зовнішньої торгівлі в Україні

Однією з ключових складових зовнішньоторговельної діяльності є її регулювання, яке здійснюється для забезпечення макроекономічної збалансованості та стабільності внутрішнього ринку країни. Таке регулювання спрямоване на стимулювання структурних перетворень в економіці, зокрема у сфері зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарювання, а також на створення сприятливих умов для інтеграції національної економіки у світову систему поділу праці та наближення її до ринкових моделей розвинених країн.

Регулювання зовнішньої торгівлі поділяється на два основні типи:

1. Державне регулювання – це сукупність законодавчих, виконавчих і контрольних заходів, що мають на меті вдосконалення механізмів функціонування зовнішньоекономічної діяльності відповідно до стратегічних інтересів національної економіки.

2. Недержавне регулювання – це комплекс дій, що здійснюються недержавними інституціями (асоціаціями, торгово-промисловими палатами тощо) на основі їхніх статутних документів і мають опосередкований вплив на розвиток зовнішньоекономічної діяльності.

Державними органами регулювання експортно-імпортних операцій є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України, Державна митна служба, Національний банк України, Міністерство закордонних справ, Антимонопольний комітет та місцеві органи влади (рис.2.2)

Рис.2.2. Державні органи регулювання зовнішньої торгівлі

Джерело: побудовано автором

Кожен орган відповідає за ухвалення відповідних управлінських рішень, включаючи вибір стратегії розвитку зовнішньоторговельної діяльності, вироблення тактики досягнення цілей, створення правил та процедур трудової поведінки у структурних підрозділах, що в свою чергу спеціалізується на експортно–імпортних операціях, побудови систем мотивації, внутрішнього контролю, аудиту тощо. Після того, як органи державного регулювання приймають відповідні рішення, вони доводять їх до виконання підлеглим та здійснюють контроль та регулювання поточного стану їх виконання [2].

Верховна Рада України відіграє ключову роль у формуванні нормативно–правової бази, що забезпечує ефективне функціонування експортно–імпортної діяльності. До її повноважень належать розробка, прийняття та регулювання законів, які визначають правові засади зовнішньоторговельних операцій. Окрім того, парламент уповноважений встановлювати спеціальні режими у сфері зовнішньої торгівлі, затверджувати митні тарифи та збори, а також ратифікувати міжнародні договори у відповідній сфері.

Кабінет Міністрів України здійснює нормативне регулювання експортно–імпортної діяльності в межах своїх повноважень, затверджуючи відповідні підзаконні акти, які деталізують механізми реалізації державної зовнішньоекономічної політики.

Міністерство економіки України відповідає за оперативне управління

процесами реалізації державної політики у сфері зовнішньоторговельної діяльності.

Державна митна служба України забезпечує організацію, координацію та контроль за діяльністю митних органів, спрямовану на дотримання митного законодавства.

Національний банк України, у межах реалізації зовнішньоторговельної політики, здійснює регулювання валютних операцій та міжнародних розрахунків, а також контролює стабільність національного валютного курсу.

Міністерство закордонних справ є провідним органом виконавчої влади щодо реалізації зовнішньої державної політики, завданням якого є реалізація стратегічних цілей зовнішньоторговельної політики. Відтак, головною метою зазначених органів управління у сфері регулювання зовнішньоторговельної діяльності є забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці та створення найсприятливіших умов для залучення економіки нашої держави до системи світового поділу праці та наближення її до ринкових структур розвинених країн світу[20].

Антимонопольний комітет України є державним органом зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності. Цей комітет підконтрольний Президенту та підзвітний Верховній Раді України. Основним його завданням у сфері зовнішньоекономічної діяльності є здійснення контролю за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності антимонопольного законодавства. Систему органів Антимонопольного комітету України складають Комітет і його територіальні відділення, повноваження яких визначаються комітетом у межах компетенції [10]

Важливим завданням держави є інституційне забезпечення фіскального регулювання зовнішньоекономічної діяльності через вироблення та використання фіскального інструментарію, спрямованого на підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України.

Недержавне регулювання відрізняється від державного тим, що здійснює опосередкований вплив на регламентацію зовнішньої торгівлі в Україні. Суб'єкти недержавного регулювання зовнішньої торгівлі зображено на рис. 2.3.

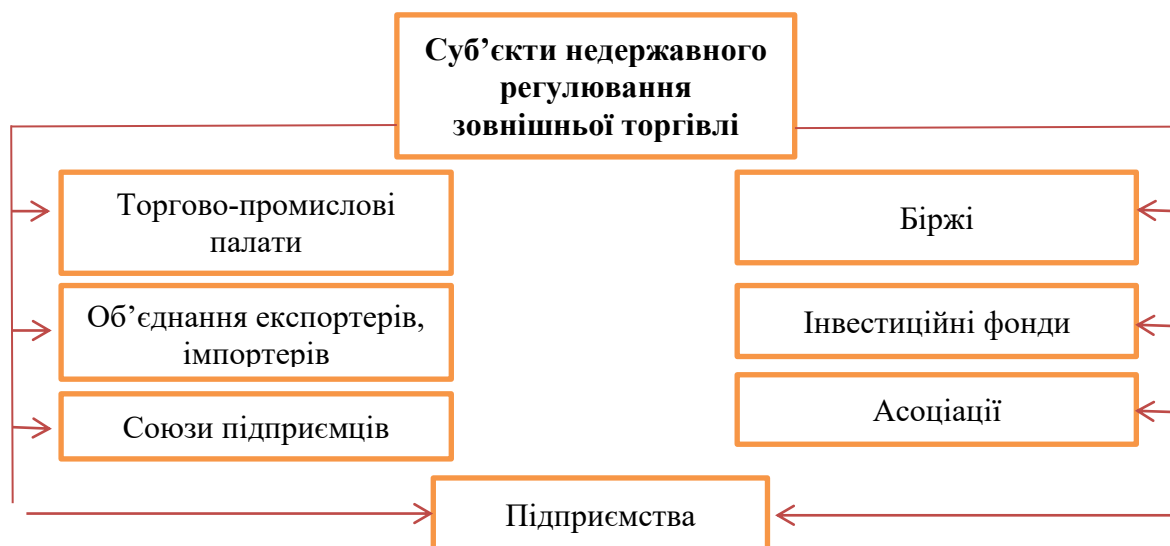

Рис.2.3. Суб'єкти недержавного регулювання зовнішньої торгівлі
Джерело: побудовано автором

Серед недержавних інституцій важливу роль у розвитку та реалізації зовнішньоекономічної діяльності відіграють торгово-промислові палати (ТПП). Вони виступають як неприбуткові громадські об'єднання, що мають юридичний статус та об'єднують підприємства, підприємців і організації з метою представлення та захисту їхніх інтересів у сфері зовнішньоекономічної взаємодії. Торгово-промислова палата створюється для сприяння формуванню сучасної індустріальної, торговельної та інноваційної інфраструктури, а також для активного просування національного бізнесу на міжнародному рівні.

ТПП відіграють важливу функціональну роль у налагодженні ділових контактів між національними та іноземними партнерами, сприяють розвитку всіх форм підприємництва, інвестування та міжнародного співробітництва. Одним із ключових завдань таких палат є створення умов для активної інтеграції економіки країни в глобальну систему поділу праці, розширення експортних можливостей, а також залучення іноземних інвестицій.

Крім того, торгово-промислові палати виступають платформами для

професійного консультування з питань митного регулювання, сертифікації, технічного регулювання, арбітражу та правового захисту зовнішньоекономічних контрактів. Вони проводять виставки, бізнес-форуми, міжнародні конференції та інші заходи, що сприяють встановленню зовнішньоекономічних зв'язків.

Завдяки міжнародній співпраці з аналогічними інституціями в інших країнах, торгово-промислові палати активно просувають інтереси національного бізнесу за кордоном, беруть участь у міжурядових програмах економічного партнерства та сприяють поширенню інноваційних практик.

Таким чином, торгово-промислові палати як представники недержавного сектора виступають важливими суб'єктами інституційного середовища, які опосередковано впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, доповнюючи державну політику у сфері зовнішньої торгівлі та економічної дипломатії.

Розвитку зовнішньоекономічної діяльності сприяє створення ефективної системи регулювання. В сфері якого здійснюється державне та недержавне регулювання, через свої організації.

2.3. Структура, динаміка та перспективи зовнішньої торгівлі України

Українська економіка частково адаптувалася до функціонування в умовах військових дій, про що свідчать показники міжнародної торгівлі (табл. 1). Загальний обсяг зовнішньої торгівлі України почав відновлюватися та показав часткове зростання у вартісному вимірі (– 4% у 2023 р., для порівняння: – 27% у 2022 р.). За даними Мінекономіки, у 2023 році Україна також зберегла фізичні обсяги експорту – майже 100 млн т товарів [13].

Як засвідчують підсумки 2024 р., в Україні спостерігається нарощування на 13 % (до 112,3 млрд дол. США) вартісних обсягів зовнішньої торгівлі товарами, також на 26 % (до майже 160 млн т) збільшуються її фізичні обсяги. Отже, продовжується стабілізація зовнішньої торгівлі товарами, показники

якої, однак, поки що не досягли рівня 2021 р., тобто рівня до початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України.

Таблиця 2.1

Обсяги зовнішньої торгівлі України, 2021–2024 рр.

Рік	Товарообіг, млн дол. США	Експорт, млн дол. США	Імпорт, млн дол. США	Сальдо, млн дол. США
2021	141 377	68 088	73 289	–5 201
2022	103 676	44 173	59 503	–15 331
2023	99 414	35 958	63 456	–27 497
2024	112 267	41 589	70 679	–29 090

Джерело: складено на основі даних Державної митної служби [7].

Європейська Комісія активно сприяла розвитку торговельних відносин між державами-членами ЄС та Україною через механізми лібералізації торгівлі й надання торговельних преференцій. У 2022 році український експорт до Європейського Союзу значно зріс, що зумовлено спрощенням процедур переміщення товарів, зокрема аграрної продукції, а також впровадженням «транспортного безвізу». Проте вже у 2023 році обсяги експорту різко скоротилися внаслідок ускладнення транзиту сільськогосподарської продукції, заборон на імпорт українського зерна (пшениці, кукурудзи та інших культур), запровадження Польщею, Угорщиною, Болгарією, Словаччиною та Румунією, а також через блокування прикордонних пунктів польськими аграріями. Водночас, частина зазначених бар'єрів була усунута як на рівні Європейського Союзу, так і на рівні окремих держав-членів, що дає підстави очікувати поживлення експорту українських товарів до європейських ринків у майбутньому.

На відміну від динаміки експорту, імпорт товарів з ЄС до України у 2023 році продемонстрував зростання – на 14,2 млрд дол. США порівняно з 2021 роком, досягнувши 32,5 млрд дол. США. Україна збільшила обсяги ввезення продукції практично всіх основних товарних груп з Європейського Союзу, що, у свою чергу, зумовило формування негативного сальдо зовнішньої торгівлі на рівні 9,1 млрд дол. США.

Очевидно, що стратегічно важливим для нашої держави є розвивати та

збільшувати товарообіг з ЄС. Це не лише доцільно з огляду на територіальну близькість та євроінтеграційні процеси, але й технологічної модернізації української економіки. Разом з тим, зважаючи на низький рівень доходів українських громадян, виробничу ефективність національних підприємств та зростаючу кількість військових потреб, закономірно зріс імпорт з Китаю. Китай поставляє конкурентоздатні та необхідні товари, зокрема автомобілі, безпілотні літальні апарати, комп'ютери та телефони, побутову техніку, металопродукції, електрогенератори, акумулятори, засоби добрива, нафтопродукти тощо. Динаміку та структуру зовнішньої торгівлі України надано в табл.2.2

Таблиця 2.2

Товарна структура зовнішньої торгівлі України у 2021–2024 рр.

	2021			2022			2023			2024		
	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо	Експорт	Імпорт	Сальдо
Продовольчі товари та с/г продукція	27,71	7,74	19,97	23,41	5,96	17,45	21,85	6,95	14,9	24,61	7,64	16,97
Мінеральні продукти	7,63	0,64	6,99	3,28	0,31	2,97	1,96	0,27	1,69	3,16	0,26	2,9
Паливно–енергетичні товари	0,784	14,93	–14,2	1,06	17,06	–16,0	0,39	10,34	–9,95	0,20	8,90	–8,70
Продукція хімічної промисловості, каучук	3,92	14,45	–10,6	1,76	9,56	–7,8	1,15	11,04	–9,9	1,20	77,74	–10,54
Шкірсировина, хутро та вироби до них	0,17	0,3	–0,14	0,11	0,24	–0,13	0,08	0,26	–0,18	0,10	0,25	–0,15
Деревина та целюлозно–паперові вироби	2,54	1,55	0,99	2,17	0,96	1,2	1,71	1,013	0,7	1,70	1,15	0,55
Текстиль, текстильні вироби, взуття	1,06	3,23	–2,2	0,847	3,06	–2,21	0,407	2,881	–2,48	0,75	2,86	–2,11
Вироби з каміння, скла, кераміка	0,568	0,943	–0,37	0,301	0,66	–0,36	0,293	0,689	–0,4	0,32	0,72	–0,40
Метали та вироби з них	15,99	4,36	11,6	6,04	2,6	3,41	3,89	3,36	0,53	4,44	3,86	0,58
Машини, устаткування та транспорт	6,118	23,25	–17,1	4,217	15,98	–11,8	2,853	19,82	–17,0	3,46	24,99	–21,53
Інші товари	1,60	1,77	–0,16	1,04	3,13	–2,07	1,39	6,841	–5,45	1,64	8,31	–6,67
Разом	68,08	73,16	–5,21	44,19	59,51	–15,3	35,96	63,46	–27,1	41,59	70,68	–29,09

Джерело: складено на основі даних Державної митної служби [7].

Попри кращу динаміку зростання вартісних обсягів експорту товарів (16 %), аніж їхнього імпорту (11 %), у 2024 р. сформувалося рекордне з моменту відновлення незалежності України негативне сальдо торгівлі товарами в розмірі 29,1 млрд дол. США, що на 1,6 млрд дол. США перевищує показник негативного сальдо торгівлі товарами в 2023 р.

У порівнянні з 2023 роком, у 2024 році загальна вартість експорту товарів зросла майже за всіма основними товарними групами, які відповідають провідним секторам економіки. Виняток становлять товари паливно-енергетичного комплексу, експорт яких скоротився на 49 %, а також продукція з деревини та целюлозно-паперової галузі - зменшення на 1 %.

Ще більш вираженим було зростання фізичних обсягів експорту, які в цілому збільшилися на 31 %. Позитивна динаміка фіксувалася в більшості галузей, за винятком паливно-енергетичних товарів, хімічної продукції, каучуку, деревини та паперових виробів. (рис.2.4)

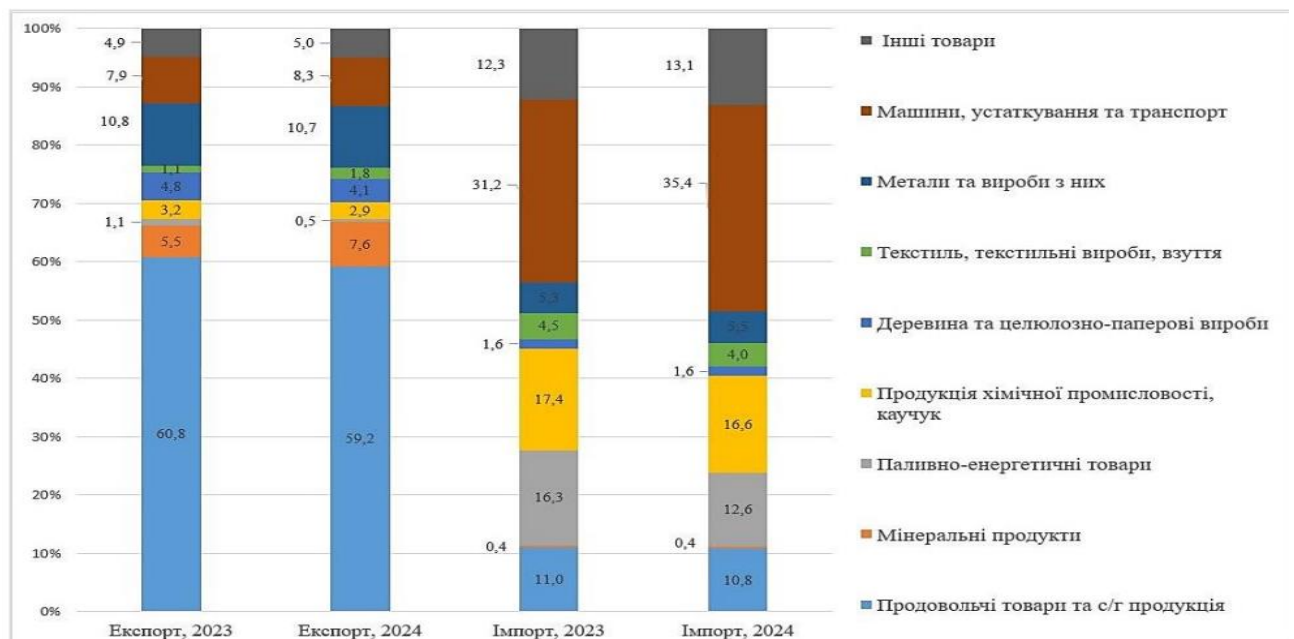

Рис. 2.4. Товарна структура зовнішньої торгівлі України товарами в 2023–2024 рр. (вартісні обсяги), %

Джерело: складено за даними Держмитслужби.

Окремо варто підкреслити випереджальні темпи приросту фізичних обсягів експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської продукції (які охоплюють 60 % загального фізичного експорту) та мінеральної сировини (30 % відповідно), що значно перевищували темпи приросту їх вартісних показників. Зокрема, у 2024 році вартість експорту продовольства та аграрної продукції зросла на 13 %, тоді як фізичні обсяги - на 16 %. Ще більш суттєвий розрив зафіксовано для мінеральних продуктів: їх вартісні обсяги експорту зросли на 61 %, тоді як фізичні - на 91 %.

У товарній структурі експорту (рис. 2.4) продовольчі товари та сільськогосподарська продукція, як і раніше, відіграють провідну роль, хоч їхня частка в грошовому вимірі дещо зменшилася (із 60,8 % – за підсумками 2023 р. до 59,2 % – за підсумками 2024 р.). Але відносно I півріччя 2024 р. частка цих товарів у структурі експорту скоротилась на 4 в. п., що свідчить про поступову диверсифікацію товарного експорту України.

У товарній структурі імпорту (рис. 2.5) провідну позицію за обсягом у доларовому вираженні посіли машини, устаткування й транспорт, на які в 2024 р. припадало більше третини імпорту (35,4 %) від усіх товарів, що постачались до України.

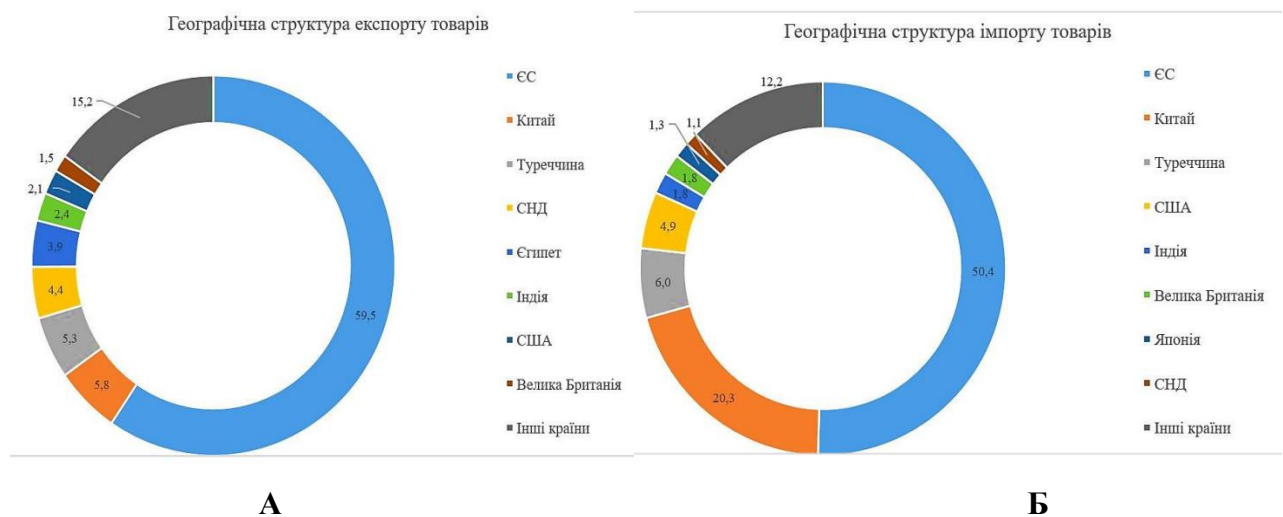

Рис.2.5 Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами України в 2024 р.: А– експорт товарів, % Б – імпорт товарів, % [13]

Отже, порівняно з 2023 р. їхня частка в загальному товарному імпорті

зросла на 4,1 в. п. завдяки збільшенню на 5,2 млрд дол. США (або на 26 %) вартісних обсягів імпорту. Другою групою товарного імпорту України в 2024 р. була продукція хімічної промисловості із часткою 16,6 %. Порівняно з 2023 р. частка скоротилась на 0,8 в. п.

У 2024 році зберігалася тенденція зростання імпорту європейських товарів в Україну: його обсяги збільшилися на 9 % (до 35,6 млрд дол. США), окрім постачань паливно-мастильних матеріалів. Це призвело до зростання негативного сальдо торгівлі з ЄС до 10,9 млрд дол. США.

Китай залишався другим за значенням торговельним партнером: товарообіг становив 16,8 млрд дол. США (14,9 % загального обсягу). Імпорт із Китаю (14,4 млрд дол. США) значно перевищував експорт (2,4 млрд дол. США), що спричинило сальдо в –12 млрд дол. США. Імпорт зріс на 37,6 %, тоді як експорт скоротився на 0,5 %, хоча фізичні обсяги експорту до КНР більш ніж подвоїлися через зміну його структури.

Щодо імпорту з Китаю, тут провідною товарною групою були машини, устаткування й транспорт. Треба виокремити імпорт безпілотних літальних апаратів, який становив майже 1,1 млрд дол. США і зріс порівняно з 2023 р. більше як утричі, що зумовлено потребами оборонного сектора України. США лишаються одними з провідних торговельних партнерів України з часткою товарообігу 3,9 % (у 2023 р. – 3,4 %). Спостерігалось зростання як експорту товарів (на 70,7 %), так і їх імпорту (на 23 %). Унаслідок практично повної відсутності зовнішньої торгівлі України з РФ та Білоруссю 5 частка країн СНД у географічній структурі зовнішньої торгівлі товарами України становила 2,3 % (за підсумками 2023 р. – 2,8 %). При цьому частка країн СНД в експорті товарів (4,4 %) перевищувала на 1,1 % їхній імпорт. Важливим складником динаміки торгівлі українськими товарами з країнами СНД є збільшення на 13 % обсягів їх експорту з одночасним досить помітним скороченням на 34 % обсягу ввезення до України товарів із цих країн [14]

На жаль, досі не ведуться мирні переговори, бойові дії тривають. Тому, очікувати значного економічного відновлення в Україні та зростання обсягів

зовнішньої торгівлі не варто.

Підсумовуючи результати дослідження сучасного стану зовнішньої торгівлі України з одного боку в умовах війни з РФ, а з іншого - економічної інтеграції до ЄС, зауважимо, що частка ЄС у зовнішній торгівлі України зростає, а з країнами СНД суттєво скоротилася, стрімко відбувається переорієнтація товарообігу на користь європейських партнерів та країн, що розвивають міжнародну торгівлю згідно принципів економічної ефективності, соціальної справедливості та взаємовигоди.

На основі проведеного аналізу можна виокремити головних торгових партнерів України. Майже половина експорту українських товарів прямує до Польщі, Румунії, Китаю, Туреччини, Німеччини, Іспанії. Найбільше Україна імпортує товарів з Китаю, Польщі, Туреччини, Німеччини, США, Італії.

В українському експорті традиційно переважають сільськогосподарська сировина та продукти харчування, метали та вироби з них, мінеральна сировина, машини та устаткування. Натомість Україна закуповує за кордоном найбільше машини, устаткування та транспорт, продукцію хімічної промисловості, паливно-енергетичні, а також продовольчі та сільськогосподарські товари.

Сукупність чинників зовнішнього та внутрішнього впливу, які виділяють науковці в своїх працях та обґрунтовують на підставі аналізу статистичних даних, мають важливе значення в частині їх врахування в процесі формування державної зовнішньоторговельної політики. [21] Внутрішні чинники – визначаються всередині країни та залежать від дій суб'єктів державної зовнішньоторговельної політики, а зовнішні – визначаються на міжнародному рівні та впливають на формування державної зовнішньоторговельної політики (табл. 2.3)

Таблиця 2.3.

Чинники, що обґрунтовують необхідність змін в державній зовнішньоторговельній політиці

Внутрішні чинники	Зовнішні чинники
Негативний вплив	
- недосконалість національного законодавства щодо державного регулювання зовнішньоторговельних відносин; - низька конкурентоспроможність та низька якість готової продукції національних промислових виробництв; - відсутність фінансової можливості у підприємств для розвитку експортного потенціалу; - волатильність валютного курсу національної валюти по відношенню до іноземних, що негативним чином впливає на доходи та витрати діяльності суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності; - недостатність фахових знань та практики ведення зовнішньоторговельної діяльності; - залежність внутрішнього ринку товарів і послуг від імпорту; - слабка підтримка національних експортерів з боку держави; - відсутність ефективного митного контролю - технологічна відсталість національних виробництв; - низька інноваційна активність підприємств; - недосконалість митного обслуговування та митних процедур	- зростання торговельних бар'єрів з боку країн-торговельних партнерів, що пов'язано з неопротекціоністським підходом; - політична ситуація; - торговельні війни; - зміни світових цін на сировину та готову продукцію; - висока заборгованість держави іноземним кредиторам; - невідповідність національних фітосанітарних, технологічних стандартів міжнародним нормам; - нестабільність розвитку глобального середовища, що породжує фінансово-економічні кризи; - додаткові витрати на перетин митних кордонів

Зазначимо, що через російсько-українську війну, виникають політикоекономічні ризики та загрози для інших держав в Європі, а також Близькому Сході, Азії, Південній та Північній Америці. Це впливає на глобальні ланцюги поставок і продовольчу безпеку в усьому світі. Тому, очевидно, що більшість цивілізованих держав зацікавлені у стабілізації та розвитку міжнародної торгівлі. Дослідження основних тенденцій розвитку зовнішньоекономічної діяльності України в період російської агресії показує, що обсяги експорту товарів з України, який фактично зупинився на початку війни, зараз поступово відновлюються. Україна завдяки мужності наших захисників, суспільній взаємодії та підтримці союзників, залишається

повноцінним та суверенним учасником цього процесу, постачає стратегічно важливі товари на світові ринки, закуповує продукцію для модернізації економіки, військово-промислового комплексу та для задоволення потреб населення.

2.4. Міжнародний досвід державного регулювання зовнішньої торгівлі та можливості його адаптації в Україні

Світова економіка відіграє визначальну роль у формуванні зовнішньоторговельної політики України, оскільки охоплює такі фактори, як розташування країни на перетині транспортних шляхів доступ до стратегічно важливих ринків і транспортних коридорів, а також участь у міжнародних економічних об'єднаннях. Історія нам нагадує про торгові потоки, в яких активно брала участь Україна: Королівська дорога, Великий Шовковий шлях, Грецький шлях (дорога із варяг в греки) Чумацький шлях, тощо.

Зовнішньоторговельна політика провідних світових економік, таких як Європейський Союз (ЄС), Сполучені Штати Америки (США) та Китайська Народна Республіка (КНР), має ключове значення для формування глобального торговельного порядку сьогодні. Характер і спрямованість їхньої політики формуються як на основі внутрішніх економічних пріоритетів, так і в контексті глобальних викликів, зокрема політичної конкуренції, торговельних конфліктів та трансформації міжнародних ланцюгів постачання.

У січні 2025 року ЄС залишився головним торговим партнером України з обсягом експорту в \$1,8 млрд. Експорт до інших країн світу, крім країн Євросоюзу, становив \$1,3 млрд, серед яких лідерами є Єгипет, Туреччина, Китай і США.

Країни цього регіону об'єднані в єдині правила походження Пан-Євро-Мед, що дозволяє будувати безмитні ланцюги постачання на основі сертифіката походження EUR.1. Саме в цьому напрямку зосереджено основні зусилля української торгової дипломатії.

У торгівлі з Європою вже немає мит більш як на 10 000 товарів. Після блокади у 2023 році, щоб врахувати відмінні умови сільського господарства, Україна не експортує чотири основні аграрні номенклатури до сусідніх держав – членів ЄС, проте такі умови діють лише для чутливих аграрних категорій. [18].

Європейський Союз є одним із найбільших гравців у світовій торгівлі. Його торгова політика визначається в межах спільної зовнішньоторговельної політики, яку координує Європейська комісія. Торговельна політика ЄС базується на правилах багатосторонньої торговельної системи. У лютому 2021 року було прийнято нову торговельну стратегію ЄС «Відкрита, стала та рішуча торговельна політика» («An Open, Sustainable, and Assertive Trade Policy»), яка ґрунтується на принципах відкритості та справедливості у торгівлі, проте передбачає необхідність впровадження концепції «відкритої стратегічної автономії». Це означає, що розвиток багатостороннього співробітництва залишається пріоритетом ЄС, водночас за необхідності ЄС буде здійснювати захист своїх інтересів та цінностей самостійно.

Разом з тим, ЄС активно застосовує механізми торгового захисту у випадках порушення правил міжнародної торгівлі. З метою імплементації цієї стратегії Європейською Комісією було підготовлено чисельні пропозиції щодо регламентів, деякі з яких вже прийнято, наприклад, регламенти про іноземні субсидії та про заходи, що можуть застосовуватися з метою захисту міжнародних торговельних угод.

ЄС приймає активну участь у діяльності СОТ, його лідерство у багатьох сферах, включаючи реформування СОТ, удосконалення системи вирішення спорів та досягнення багатосторонньої домовленості про тимчасовий апеляційний арбітраж, а також реалізацію спільних ініціатив, обговорень щодо взаємозв'язку торгівлі та охорони навколишнього природного середовища, посилення ролі жінок у міжнародній торгівлі тощо. Відзначалося, що ЄС є найбільшим донором технічної допомоги та програм розвитку потенціалу членів СОТ.

Основними інструментами є:

- двосторонні та регіональні угоди про вільну торгівлю (наприклад, Угода про асоціацію з Україною);
- використання антидемпінгових і компенсаційних мит;
- стандарти якості та технічне регулювання продукції;
- політика «зеленої торгівлі» в рамках Європейського зеленого курсу (European Green Deal).

Значна увага ЄС приділення питанням лібералізації режиму торгівлі та розвитку дво- та багатосторонніх відносин шляхом укладення регіональних торговельних угод (на даний час ЄС укладено 44 такі угоди), угод про асоціацію, про партнерство та співробітництво, про повітряне сполучення, цифрове партнерство та захист особистих даних тощо.

Особливий інтерес членів СОТ викликали аспекти торговельної політики ЄС, пов'язані з питаннями охорони навколишнього середовища та зміною клімату. Серед зазначеного, впровадження механізму прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ), що має стати інструментом екологізації імпорту та стимулювання декарбонізації світової промисловості [53].

Ключова стратегічна мета ЄС – забезпечення стійкості ланцюгів постачання та зміцнення стратегічної автономії в критичних секторах, включаючи енергетику, напівпровідники та сировинні матеріали [54].

Торговельна політика Сполучених Штатів відображає як прагнення до відкритої економіки, так і до жорсткого захисту національних інтересів. США традиційно поєднують ліберальний підхід із селективним протекціонізмом, особливо щодо стратегічно важливих галузей, таких як машинобудування, фармацевтика та ІТ.

Особливості зовнішньоторговельної політики США:

- Активне застосування тарифних і нетарифних бар'єрів (зокрема, під час торговельної війни з Китаєм у 2018–2020 рр.).
- Жорстке дотримання правил походження товарів (наприклад, у рамках USMCA).

- Перевага білатерального формату у переговорах замість багатосторонніх угод, що зумовлено прагненням до контролю та вигідніших умов [55].

- Використання санкційної політики як інструменту впливу на міжнародну торгівлю.

У контексті адміністрації Джо Байдена з'явився акцент на «економічну безпеку» (economic security) та «friendshoring» – переорієнтацію ланцюгів постачання на союзників. Також акцентовано увагу на Інфляційному законі США (Inflation Reduction Act, 2022), що стимулює локальне виробництво й екологічно чисті технології, часто через торговельні преференції [59].

Адміністрація Трампа хоче як збільшити доходи за допомогою тарифів – імпорتنих мит на товари, що ввозять до США, так і використати їх як важіль впливу на інші країни, щоб змусити їх знизити власні тарифи або здійснити інші політичні кроки, як-от посилення боротьби з міграцією та торгівлею наркотиками.

Прямий вплив у відношенні України – це збільшення мит на експорт товарів в США у квітні 2025 року. Але США не входить до топ-10 напрямів українського експорту. У січні-лютому український експорт до США становив \$127 млн – 2% від загального українського експорту, з яких понад половина припадає на металургійний експорт який вже обкладається 25% митом ще з березня.

КНР дотримується моделі «державного капіталізму», у межах якої поєднується централізоване стратегічне планування та активне втручання держави в зовнішню торгівлю. Китай активно використовує як класичні інструменти (тарифи, субсидії, валютне регулювання), так і нові підходи, пов'язані з глобальною експансією капіталу.

Ключові риси торговельної політики КНР:

- Ініціатива «Один пояс – один шлях» (Belt and Road Initiative, BRI) як геоекономічний інструмент зміцнення торговельного впливу Китаю на країни Азії, Африки та Європи.

- Активне укладення угод про вільну торгівлю (зокрема, участь у

Регіональному всеохоплюючому економічному партнерстві – RCEP).

- Використання експортного кредитування та державних субсидій у високотехнологічних секторах.

- Прагнення до зменшення залежності від західних ринків і технологій, зокрема в межах стратегії «двоконтурної економіки» (dual circulation) [56].

Разом з тим, Китай стикається з дедалі жорсткішим опором з боку провідних держав, що сприяє трансформації його торговельної моделі у напрямку більшої орієнтації на внутрішній попит та диверсифікацію торговельних партнерів.

Отже, зовнішньоторговельна політика ЄС, США та Китаю має спільну рису – прагнення забезпечити економічну безпеку та технологічну незалежність, проте реалізується вона через різні механізми. ЄС зосереджений на багатосторонності, стандартах та стійкості; США – на силовому економічному націоналізмі; Китай – на державному управлінні та глобальній експансії. Вивчення цих моделей може слугувати основою для адаптації ефективних практик в українській зовнішньоторговельній політиці.

Збройна агресія РФ створила безпрецедентні виклики для зовнішньоторговельної політики України. Блокада морських портів, руйнування логістичної інфраструктури та втрата традиційних ринків, зокрема РФ і країн СНД, змушують переорієнтовувати експортно-імпортні потоки. Зазначені фактори зумовили збільшення витрат на транспортування, що впливає на конкурентоспроможність української продукції. Додатковим викликом є необхідність інтеграції воєнної економіки в глобальну торговельну систему, що вимагає оперативних рішень і міжнародної підтримки. Проте війна стала також каталізатором економічної трансформації. Україна значно активізувала співпрацю з країнами ЄС, що стало ключовим напрямом зовнішньоторговельної політики. Крім того, стратегічними завданнями є розвиток торгівлі з країнами Азії, Близького Сходу та Африки, що дозволить диверсифікувати експортні ринки та знизити ризики залежності від окремих регіонів[32].

Ефективна реалізація зовнішньоторговельної політики потребує надійної інституційної основи, що включає законодавчий, виконавчий і контрольний рівні. В Україні ключовим завданням є узгодження нормативно-правової бази із законодавством ЄС і міжнародними стандартами, що сприятиме інтеграції в глобальні економічні процеси. Важливо посилити роль профільних органів, зокрема Міністерства економіки та Державної митної служби, забезпечивши їх сучасними інструментами управління. Доцільним є створення агенцій з розвитку експорту для інформаційної, фінансової та консультативної підтримки бізнесу.

Стимулювання експорту має стати одним із пріоритетів державної політики. Це передбачає розвиток механізмів експортного кредитування, страхування ризиків, участі у виставках і міжнародних бізнес-подіях. Водночас слід захищати внутрішній ринок від недобросовісної конкуренції шляхом упровадження антидемпінгових заходів та контролю за якістю імпорту. Особлива увага має бути зосереджена на підтримці стратегічних секторів — АПК, машинобудування та енергетики.

Співпраця з міжнародними економічними організаціями (СОТ, МВФ, ЄБРР) відкриває доступ до технічної допомоги та впливу на глобальні торговельні правила. Крім того, угоди про вільну торгівлю з ЄС, Канадою, Великою Британією та іншими партнерами відкривають нові ринки для українських виробників. Подальше розширення договірної бази, зокрема із країнами Азії, Африки та Латинської Америки, дозволить знизити залежність від окремих регіонів і посилити стійкість зовнішньої торгівлі.

Таким чином, удосконалення зовнішньоторговельної політики України має базуватися на комплексному підході, що враховує національні інтереси, міжнародні зобов'язання та стратегічні пріоритети, сприяючи сталому економічному зростанню в умовах глобалізації.

ВИСНОВКИ

У межах дослідження було розкрито сутність державної політики регулювання зовнішньої торгівлі шляхом аналізу її основних інструментів, оцінки ефективності реалізації в українських умовах, а також вивчення міжнародного досвіду з метою формування практичних рекомендацій для удосконалення національної торговельної політики в контексті європейської інтеграції. Основні висновки роботи можна узагальнити наступним чином:

1. Зовнішня торгівля є ключовим елементом економічного розвитку держави, забезпечуючи зростання ВВП, розширення ринків збуту, залучення інвестицій і технологій. Вона формує економічну відкритість країни та сприяє інтеграції до світового господарства. Саме тому регулювання зовнішньої торгівлі є важливим інструментом державної економічної політики.

2. Державна політика регулювання зовнішньої торгівлі є одним із видів зовнішньоекономічної діяльності, включає розробку і впровадження механізмів впливу на експортно-імпортні потоки товарів, капіталу, робіт і послуг з метою захисту національних інтересів. Основні завдання цієї політики – стимулювання експорту, захист внутрішнього ринку, інтеграція в міжнародні економічні об'єднання на підставі міжнародних договорів та угод.

3. Основними інструментами зовнішньоторговельного регулювання в Україні є: тарифні заходи (мита), нетарифне регулювання (ліцензування, квотування), технічне регулювання, експортне стимулювання, валютне регулювання та угоди про вільну торгівлю. Однак їх ефективність обмежується бюрократичними бар'єрами, правовими колізіями та слабкою координацією між органами влади.

4. Аналіз нормативно-правової бази показав, що Україна активно гармонізує національне законодавство із законодавством ЄС. Угода про асоціацію стала ключовим чинником модернізації торговельної політики, однак у деяких сферах ще зберігаються прогалини в імплементації європейських

стандартів.

5. Інституційне забезпечення зовнішньої торгівлі в Україні потребує вдосконалення. Державними органами регулювання експортно-імпорتنих операцій є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство економіки України, Державна митна служба, Національний банк України, Міністерство закордонних справ, Антимонопольний комітет та місцеві органи влади. Недержавне регулювання здійснює опосередкований вплив на регламентацію зовнішньої торгівлі в Україні і здійснюється торгово-промисловими палатами, об'єднаннями експортерів/імпортерів, союзами підприємців, біржами інвестиційними фондами, асоціаціями. Профільні державні органи (Міністерство економіки, Державна митна служба тощо) повинні мати достатній ресурсний, кадровий і технологічний потенціал для реалізації цілісної та ефективної торговельної стратегії. Також доцільним є створення експортно-кредитного агентства та розширення аналітичної та консультативної підтримки експортерів.

6. Оцінка сучасного стану зовнішньої торгівлі свідчить про суттєві дисбаланси: зберігається хронічне негативне сальдо торгівлі з ЄС і Китаєм; зростає залежність від імпорту; логістичні та політичні бар'єри ускладнюють доступ до зовнішніх ринків. Попри дію зони вільної торгівлі (ЗВТ) і торговельних преференцій, частка ЄС у структурі українського експорту зменшилась більш ніж на 5 в.п. порівняно з 2023 роком. США лишаються одними з провідних торговельних партнерів України з часткою товарообігу 3,9 % (у 2023 р. – 3,4 %). Спостерігалось зростання як експорту товарів (на 70,7 %), так і їх імпорту (на 23 %). Незважаючи на зростання фізичних обсягів експорту у 2024 р., структура експорту залишається сировинною.

7. Міжнародний досвід, зокрема країн ЄС, Канади, Великої Британії, демонструє ефективність політики, орієнтованої на підтримку експорту, захист внутрішнього ринку, розвиток стратегічних секторів та інтеграцію в глобальні ланцюги доданої вартості. Адаптація таких підходів в Україні є доцільною для підвищення ефективності національної торговельної політики.

8. Для забезпечення сталого розвитку зовнішньоторговельної діяльності України рекомендується:

- активізувати укладення угод про вільну торгівлю з країнами Азії, Африки та Латинської Америки;
- зміцнити інституційну спроможність у сфері торгівлі;
- посилити заходи щодо стимулювання експорту (експортне кредитування, страхування);
- удосконалити механізми технічного регулювання та контролю якості імпортованої продукції;
- підтримувати розвиток високотехнологічних і стратегічних галузей.

Впровадження ЄС тимчасових заходів з лібералізації торгівлі, що доповнили торговельні преференції за Угодою про Асоціацію Україна - ЄС і допомогли українським експортерам витримувати тягар війни та зберегти динаміку українського експорту, дозволили підтримати виробництво та заклали основу для подальшої економічної інтеграції. На жаль, досі не ведуться мирні переговори, бойові дії тривають. Тому, очікувати значного економічного відновлення в Україні та зростання обсягів зовнішньої торгівлі не варто.

Таким чином, ефективна державна політика у сфері зовнішньої торгівлі має базуватись на стратегічному баченні, скоординованих діях державних інституцій та адаптації до вимог глобального економічного середовища. Вона повинна не лише реагувати на виклики сьогодення, але й випереджати їх, формуючи стійкі конкурентні переваги для українських виробників на світових ринках. Перспективними напрямками є розвиток інноваційних секторів, підтримка малого та середнього бізнесу, а також формування сучасної логістичної інфраструктури. Таким чином, зовнішньоторговельна політика України повинна залишатися динамічною, гнучкою та орієнтованою на довгострокове економічне зростання, забезпечуючи гідне місце країни у глобальній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанов І.Т. Міжнародна торгівля: навчальний посібник. К.: Лібра, 2021. 372 с.
2. Бережнюк І. Митне регулювання в системі економічної безпеки національної економіки: дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Ірпінь, 2019. С. 168-169.
3. Білоусов Є. М. Зовнішньоторговельна діяльність (особливості доктринального та правового забезпечення). *Право та інноваційне суспільство*. 2020 № 1 (14) DOI 10.37772/2309-9275-2020-1(14)-10
4. Борисенко О.П. Формування державної зовнішньоекономічної політики України та механізми її реалізації: дис. на здобуття наукового ступеня д-ра наук з держ. упр. спец: 25.00.02. Київ, 2013.
5. Воскресенська Т.І., Вінярський Б.І. Формування обліковоаналітичного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємств в розрізі її видів. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. - URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3532/3462>
6. Гаврилюк І.І. зовнішньоекономічна діяльність України з країнами Європейського союзу. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск № 59. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-3>
7. Гайдученко Ю.О., Гузенко Г.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств: сутність, економічний механізм її розбудови, особливості. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2013. № 3(14). С. 77-88.
8. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
9. Данілова К.І. Спадщина Д. Рікардо у ХХІ столітті: теорія порівняльних переваг крізь призму історико-інституціонального аналізу. URL:

https://www.researchgate.net/publication/323760445_Spadsina_D_Rikardo_u_NHI_stolitti_teorija_porivnalnih_perevag_kriz_prizmu_istoriko-institucionalnogo_analizu

10. Дахно І. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності. Київ : МАУП, 2016. 304 с.

11. Державне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Юридична фірма «K&S Partners» – URL: https://ua.pravoks.com.ua/derzhavne_regulyuvannya_zovnishnoekonomchno_dyalnost_chastina_ii

12. Єдиний державний інформаційний веб-портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі»,

13. Зовнішня торгівля України товарами: підсумки 2024 року. Національний інститут стратегічних досліджень. 25.01.2025. - URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-ukrayiny-tovaramy-pidsumky-2024-roku#:~:text=>

14. Зовнішня торгівля України: XXI століття [Текст] : монографія / А.А. Мазаракі, Т.М. Мельник, Н.О. Іксарова [та ін.] ; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 600 с. <https://knute.edu.ua/file/MjExMzA=/71b98caa3e46dab7dd15e731093dbd4d.pdf>

15. Киндратьєв Л.І. Основи зовнішньоекономічної діяльності. Х.: Фінанси і статистика, 2019. 312 с.

16. Козак Ю.Г. Міжнародна економіка: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2020. 456 с.

17. Козик В. В., Панкова Л. А., Даниленко Н. Б. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник. К. : Знання, 2006. 406 с

18. Кравченко В. Звивистий торговий шлях: що несе Україні зміна торгових режимів США. Електронне видання Mind. 10.02.2025. <https://mind.ua/publications/20284933-zvivistij-torgovij-shlyah-shcho-nese-ukrayini-zmina-torgovih-rezhimiv-ssha>

19. Крупка М.І. Міжнародна економіка: навчальний посібник. Львів: Магнолія 2006, 2020. 398 с.

20. Крутік Ю.В., Столяр Ю.А. Напрями державного регулювання зовнішньоторговельної політики України. Держава та регіони. Серія: Державне управління, 2019 р., № 3 (67). С.235-240. DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-3-41>

21. Ксендзук В.В. Механізми формування та реалізації державної зовнішньоторговельної політики України: монографія. Житомир: Вид. О.О. Євенок, 2020. 352 с. https://eztuir.ztu.edu.ua/jspui/bitstream/Ксендзук_монографія_2020.pdf

22. Лимар В. В., Сафаров У.А.о. 2024. Сутність поняття та основні показники міжнародної торгівлі. Економіка і організація управління. (Вер 2024), 29-41. DOI:<https://doi.org/10.31558/2307-2318.2024.2.3>

23. Мазаракі А. А, Мельник Т. М. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України. Держава та економіка. 2011. № 2, С. 5–14. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2011/02/1.pdf>

24. Мазаракі А.А. Міжнародна економіка: підручник. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2020. 540 с.

25. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

26. Мінекономіки пропонує скасувати деякі дозволи з метою дерегуляції господарської діяльності. 14.04.2025 <https://7eminar.ua/news/1591>

27. Міністерство економіки України. Офіційний сайт - *Огляд експортної підтримки у 2023 році* – <https://www.me.gov.ua/>

28. Міщенко Д. А., Міщенко Л. О. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. №2. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.2.6

29. Мочерний С.В. Основи економічної теорії. Львів: Світ, 2019. 512 с.

30. Оцінка наслідків членства України у Світовій організації торгівлі : монографія / за заг. ред. М. О. Кизима, І. Ю. Матюшенка. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2014. 212 с.

31. Панкрухін А.П. Міжнародний маркетинг і торгівля. М.: Юрайт, 2021. 398 с.
32. Петелицький М. Концептуальні підходи до формування зовнішньоторговельної політики в умовах глобалізації. Академічні візії. 2024. Випуск 37. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14184672>
33. Пісьмаченко Л.М. Державне управління зовнішньоторговельною діяльністю в Україні: регулювання та контроль: монографія. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 366 с.
34. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
35. Правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності в умовах реалізації інтеграційних прагнень України: монографія / за ред. О.О. Ашуркова; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 392 с. https://www.iepd.kiev.ua/wp-content/uploads/2014/03_.pdf
36. Про валюту і валютні операції Закон України від 21 червня 2018 року № 2473-VIII – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>
37. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування акцизним податком спирту етилового та біоетанолу: Закон України від 09.10.2024 № 4014-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4014-20#Text>
38. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
39. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну: Закон України від 22.12.1998 №332-XIV – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14#Text>
40. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2025 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1481 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1481-2024-%D0%BF#Text>

41. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>

42. Про квотування і ліцензування експорту товарів: Декрет Кабінету Міністрів України від 12.01.93 № 6-93 (втратив чинність) – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-93#Text>

43. Про режим іноземного інвестування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>

44. Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності: Закон України від 20.12.2016 № 1792-VIII – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19#Text>

45. Савченко В.Ф. Міжнародна економіка: теорія і практика. К.: КНЕУ, 2021. 344 с.

46. Струк О.І. Формування державної торговельної політики в контексті експортно-орієнтованих стратегій економічного розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. № 297 4(114). С. 26-30.

47. Тульчинська С., Кириченко С. Перешкоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 7. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/4.pdf

48. Ушакова Н.Г., Помінова І.І. Теорія та практика зовнішньої торгівлі: конспект лекцій для студентів спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини». Х. : ХДУХТ, 2020. – URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/11342/1/teoriya_praktyka_ZT_kons_p_lektsiy_2020.pdf

49. Франчук В. І., Шупрудько Н. В. Фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності як функція економічної безпеки України: теретико-прикладні аспекти: монографія. Львів: «Растр-7». 2020. 240 с https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2778/1/Франчук_Шупрудько.2020.pdf

50. Чернега О. Б., Кожухова Т. В. Міжнародна торгівля як джерело та чинник сталого розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного*

університету. 2015. № 12 (3). С. 32–38. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/115

51. Шамборовський Г. О. Сучасний стан та перспективи зовнішньої торгівлі України. *Агросвіт* 2024. № 9. DOI: 10.32702/2306-6792.2024.9.28

52. Шупрудько Н. В. Інструменти регулювання зовнішньоторговельної діяльності на регіональному рівні та їх вплив на ефективність ЗЕД макрорівня. *Економіка та суспільство*. 2022 Випуск № 36 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-44>

53. European Commission. (2021). *Proposal for a Regulation establishing a carbon border adjustment mechanism*. – URL: https://commission.europa.eu/topics/customs_en

54. European Commission. (2023). *Trade Policy Review: Strategic Autonomy in a Changing World*. – URL: https://commission.europa.eu/topics/customs_en

55. Evenett, S., & Fritz, J. (2019). *Going it Alone? Trade Policy after Three Years of Populism*. CEPR Press. – URL: <https://discussions.apple.com/thread/7264206>

56. Heilmann, S. (2021). *China's Dual Circulation Strategy: Origins, Objectives and Future Implications*. MERICS China Monitor.

57. See [Ricardo, David](#) (1817), [On the Principles of Political Economy and Taxation](#) (вуд. 1), London: John Murray, [ISBN 9783487409290](#)

58. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations. An electronic classics series publication. 2005. URL: <https://www.rrojasdatabank.info/WealthNations.pdf>

59. White House. (2022). *Inflation Reduction Act Guidebook*. – URL: <https://www.whitehouse.gov>

60. World Trade Organization (WTO). *World Trade Statistical Review 2022*. Geneva: WTO, 2022.

ДОДАТКИ

до кваліфікаційної роботи бакалавра

на тему: **«Державна політика регулювання зовнішньої торгівлі:
інструменти, ефективність та міжнародний досвід»**

Сипала В.В.

Характеристика запропонованих видів державної зовнішньоторговельної політики [21]

Класифікаційна ознака та види державної зовнішньоторговельної політики	Характеристика видів державної зовнішньоторговельної політики
1	2
<i>За видами зовнішньоторговельних операцій</i>	
– експортна політика;	застосування механізмів державного управління, що спрямовані на підтримку та сприяння експорту задля прискорення економічного розвитку країни
– імпортна політика;	використання механізмів, які передбачають захист національного товаровиробника, створюють умови для ефективного імпортозаміщення, що здійснюється з метою покращення торговельного балансу країни
– експортно-імпортна політика	поєднання механізмів державного управління щодо зростання експорту та оптимізації імпорту з метою формування позитивного зовнішньоторговельного сальдо країни
<i>За формами втручання держави в зовнішньоторговельні відносини</i>	
– ліберальна політика;	вплив держави на ринкові процеси обмежується певними діями в сфері укладання торговельних угод з іншими країнами, участю в міжнародних торговельних організаціях, реалізацією інформаційної, контрольної, оціночної та моніторингової функції, та передбачає надання максимальної економічної свободи суб'єктам зовнішньоторговельної діяльності
– протекціоністська політика;	виключається дія ринкових механізмів, держава виконує основну регулюючу функцію щодо формування та реалізації експортно-імпортної політики із застосуванням інструментів захисту національного виробника
– ліберальнопротекціоністська політика	поєднання ліберальних та протекціоністських принципів державного управління зовнішньоторговельною діяльністю; в сучасних умовах ХХІ ст. характеризується як неопротекціонізм, що передбачає застосування сукупності нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі
<i>За рівнями зовнішньоторговельної інтеграції та співробітництва</i>	
– зона вільної торгівлі;	політика, яка передбачає створення пільгових зон з іншими країнами (групами країн), у межах якої здійснюється діють певні обмеження щодо встановлення митних і немитних бар'єрів зовнішньої торгівлі
– митний союз;	створення спільної митної території з іншими країнами (групами країн) з метою повної ліквідації митних обмежень та застосування єдиного митного тарифу відносно третіх країн
– спільний ринок;	об'єднання національних ринків групи країн з метою створення умов для вільного переміщення капіталів, товарів, послуг і робочої сили

1	2
– економічний союз;	об'єднання національних ринків групи країн на основі митного союзу, спільного ринку, уніфікації фінансових систем і проведення спільної валютної політики
– політичний союз	об'єднання країн з метою проведення спільної політики у всіх сферах суспільного життя
<i>За географічним напрямом розвитку зовнішньої торгівлі</i>	
–європейський напрям; –азійськотихоокеанський напрям; –африканський напрям; –близькосхідний напрям; –американський напрям	в залежності від обраного виду зовнішньоторговельної політики країна обирає пріоритетний географічний напрям розвитку зовнішньої торгівлі, враховуючи регіональне розташування, рівень економічного розвитку, перспективи та потенціал суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності